

Національний університет «Острозька академія»
Факультет романо-германських мов
Кафедра англійської філології

Кваліфікаційна робота

магістра
на тему:

«Англійська терміносистема ділового туризму: структурні та семантичні характеристики»

Виконала: студентка II курсу, групи ЗМА-61
спеціальності: 035 Філологія
спеціалізації: 035.041 германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська

Ковень Юлія Олегівна

Керівник канд. філол. н., доц. Коцюк Л.М.

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Роботу розглянуто і допущено до захисту
на засіданні кафедри англійської філології
протокол № ___ від “___” _____ 2021 р.
Зав.кафедри _____ Анатолій ХУДОЛІЙ

Острог – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕРМІНОСИСТЕМА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	7
1.1. Поняття терміну	7
1.2. Поняття терміносистеми	19
Висновки до Розділу I.....	28
РОЗДІЛ 2 СФЕРА ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ.....	29
2.1. Становлення та розвиток сфери ділового туризму.....	29
2.2. Терміносистема ділового туризму	40
Висновки до Розділу II	48
РОЗДІЛ 3 СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ	49
3.1. Структурні особливості термінів ділового туризму.....	49
3.2. Семантичні особливості термінів ділового туризму	59
Висновки до Розділу III	75
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток будь-якої науки чи галузі знання обумовлюється наявністю строго аргументованої у науковому плані термінології. Комплексне туристичне обслуговування в Україні з історичних та соціальних причин значною мірою спрямовано використанням словникової бази, запозиченої з інших мов. Найбільш поширеною у сфері туризму є англійська мова і, насамперед, спеціальна лексика, вживання якої обмежується спеціальними сферами людської діяльності. Саме в спеціальній термінології можна наочно простежити зв'язок розвитку мови з історією та духовною культурою народу.

У будь-якій галузі людської діяльності однією з ключових проблем є відсутність єдиної понятійної бази та відповідної їй спеціальної предметної термінології. Правильне та одноманітне тлумачення термінів та фразеологічних поєднань складає основу та базис теорії. Питання складання галузевих термінологічних словників є одним із актуальних досліджень у сучасному прикладному мовознавстві. Протягом уже кількох десятиків років це питання обговорюється в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних учених, оскільки воно тісно пов'язане з такими питаннями, як статус терміну та його місце в системі мови, системність термінологій, особливості формування терміносистем, що належать різним мовам, та багатьма іншими питаннями.

Сфера надання туристичних послуг в Україні значною мірою спрямована на використання великої словникової бази, запозиченої з інших мов. У силу історичних та соціальних причин у професійній сфері туризму найбільш уживаною визнається англійська мова. Результатом розвитку цивілізації, засобом фіксації фактів її історії та одним із засобів її формування є мова і, насамперед, спеціальна лексика – сукупність лексичних одиниць (термінів) спеціальних областей знань, що утворює особливий пласт словникового складу, що найбільш легко піддається свідомому регулюванню та впорядкуванню. Саме у спеціальній лексиці найбільш наочно виявляється зв'язок розвитку з історією матеріальної та духовної культури народу. Бурхливе зростання науково-технічних знань у наші

дні позначилося на тому, що понад 90% нових слів, що з'являються в сучасних мовах, складає спеціальна лексика.

У ХХ столітті різко відбувається активне поповнення словників новими термінами і це викликає безумовний інтерес лінгвістів до термінології даної сфери. Термінознавство завжди залишається актуальним напрямом дослідження в сучасній лінгвістичній науці, тому кожен науковець намагається внести свій вклад до вивчення та висвітлення процесу термінологізації. Варто зазначити, що термінологія ділового туризму має специфічну та складну структуру на мовному та концептуальних рівнях. Ця сфера включає в себе такі терміни, розуміння яких необхідне для успішного розвитку ділового туризму.

Багато термінознавчих досліджень мають описовий характер, що дедалі більше видаляє їхню відмінність від нагальних проблем і потреб практичної роботи та стримує розвиток теорії й практики термінологічної діяльності. Майбутнє термінознавства визначається необхідністю переходу від опису термінологічних процесів та явищ до їхнього пояснення з тим, щоб дати можливість свідомого підходу до вдосконалення мови науки та техніки. Термінологічна лексика, яка зараз становить більшу частину лексики будь-якої мови, у майбутньому відіграватиме все більш помітну роль у житті людини. Термінознавчі знання вже зараз необхідні людям багатьох професій – лінгвістам, перекладачам, редакторам, викладачам тощо.

На сьогодні існують численні дослідження як загальнотеоретичних питань термінознавства (В. П. Даниленко, Т. Кияк, В. Лейчик, О. О. Реформатський, О. В. Суперанська), так і окремих терміносистем, зокрема, технічної (О. Литвинко, Г. Фогель, І. Южакова), спортивної (С. С. Богуславський), юридичної (Я. Ю. Манжос) та ін. Д. С. Лотте зробив значний вклад в термінознавство, оскільки він запропонував методи відбору та стандартизації термінів, які я буду використовувати для аналізу термінології ділового туризму. Статті О. Реформатського лягли в основу термінознавства і дані джерела допоможуть проаналізувати термінознавство як науку. Водночас недостатньо дослідженими залишаються терміносистеми туристичної галузі, що почала формуватися як

індустрія лише на початку ХХ століття, а в Україні з'явилася лише в 90-х роках. Тому термінознавство ділового туризму є мало досліджуваним, однак досліджувати дану сферу у своїх працях намагалися Н. Біян, Т. Гриньова, О. Гурко, Н. Єфремова та інші.

Об'єктом дослідження є англійська терміносистема ділового туризму на сучасному етапі її розвитку.

Предметом дослідження є структурні та семантичні особливості англійської терміносистеми ділового туризму.

Основна мета роботи полягає в дослідженні термінів ділового туризму та їх структурних і семантичних особливостей. Для досягнення мети наукового дослідження було поставлено ряд завдань:

- 1) дослідити термінознавство як науку, її особливості, виокремити основні ознаки термінів та терміносистем;
- 2) детально розглянути англійську термінологію ділового туризму, її становлення, розвиток та структуру;
- 3) дослідити та проаналізувати структурні та семантичні особливості термінів ділового туризму.

Наукова цінність роботи полягає у дослідженні особливостей термінів ділового туризму. Дане дослідження допоможе розширити розуміння термінів не тільки лінгвістам, а й працівникам даної сфери. Результати роботи можуть бути використаними у подальших наукових дослідженнях.

Методологія дослідження. Для вирішення поставлених задач використовувались наступні методи дослідження: узагальнення знань про термінознавство та терміносистему англійської мови; дослідження та аналіз наукових джерел; аналіз терміну як основного компоненту будь-якої терміносистеми; метод структурного аналізу; метод семантичного аналізу; метод класифікаційного аналізу.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що виявлені закономірності у формуванні та функціонуванні англійської туристичної термінології внесуть

певний внесок у подальший розвиток термінознавства як науки і у процес дослідження та систематизації професійних знань в індустрії туризму.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів в практиці викладання англійської мови студентам, які навчаються за такими спеціальностями: «Міжнародний туризм», «Соціально-культурний сервіс і туризм» і для вилучення відповідної інформації фахівцями індустрії туризму та перекладачами.

Структура роботи. Дипломне дослідження складається зі вступу, трьох основних розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 84 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕРМІНОСИСТЕМА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

1.1. Поняття терміну

Наукова сфера, в якій розглядається теоретичний та практичний аспекти лексики спеціального призначення, називається термінологією. Теоретичний напрямок цієї науки вивчає специфічні риси формування та використання термінів. У прикладному термінознавстві здійснюється розробка положень та порад для модифікації спеціальної лексики, а також її опис, аналіз та переклад. Термінологію можна поділити на загальну та приватну. Загальна термінологія розглядає спеціальну лексику в цілому, говорячи про її риси, явища та процеси. У свою чергу приватний напрямок термінології досліджує лексику спеціального призначення та поняття окремих галузей знання конкретних мов.

Термін поряд з усіма словами є позначенням предмета, процесу чи явища. Але відмінністю лексики спеціального призначення від звичайного слова є те, що вона дає найбільш точне уявлення про об'єкт, що позначається. Звичайна лексика визначає предмети загалом [1, с.56].

Під термінологією розуміють сукупність термінів, що використовується в тій чи іншій сфері наукового знання чи професійній діяльності для позначення її фахових понять [15, с. 12], тоді як терміносистема вважається системно організованою сукупністю подібних термінів [15, с. 13].

Зазначимо, що у наданих дефініціях фактично визначається принаймні одна розбіжність між вказаними поняттями, а саме акцентування на ознаці системності терміносистеми. Проте не можна вважати, що термінологія є асистемною хоча б тому, що її одиниці є засобами позначення понять певної сфери наукового або професійного знання чи діяльності, що є системними за своєю суттю, оскільки виокремилися з інших, ставши самостійними за певними критеріями.

Варто зазначити, що в термінознавстві нині є щонайменше два підходи до розуміння понять «терміносистема» та «термінологія». Зазначені поняття

розрізняються за критеріями свідомості – стихійності, впорядкованості – невпорядкованості, системності – асистемності [6, с. 35].

У зв'язку з цим В. М. Лейчик вказує, що «під час формування терміносистем важливим є фактор усвідомленості цього процесу, тоді як термінології формуються стихійно» [25, с. 32]. Акцентуючи увагу на принципових розбіжностях між аналізованими поняттями, термінолог також відзначає, що «термінологія формується поступово, разом із відповідною галуззю знань і системою її понять, і не виступає закінченою системою; про терміносистему ж говорять лише тоді, коли система понять відповідної галузі вже склалася, а її термінологія пройшла етапи впорядкування, унормування, лексикографічної обробки» [25, с. 33]. Згідно з поглядами науковця терміносистема є «результатом свідомого втручання науковців у корпус термінів, які склалися стихійно в певній сфері знань чи професійній діяльності» [25, с. 34].

Внаслідок дії процесів впорядкування, стандартизації та систематизації термінології усуваються її недоліки та з'являється терміносистема – впорядкована множинність термінів із зафіксованими зв'язками між ними, що відображають зв'язки між термінованими поняттями. Терміносистема репрезентує фрагмент «наукової картини світу», характеризується такими рисами, як впорядкованість, відносна повнота та точність у позначенні наукових, технічних, професійних понять певної сфери. Оскільки терміносистема свідомо конструюється з мовних одиниць у процесі формування положень спеціальної теорії чи галузі знань або професійної діяльності, змістова структура терміносистеми залежить від структури цієї галузі знань чи діяльності та від тієї теорії, що описує її.

О. В. Суперанська розуміє терміносистему як впорядковану сукупність термінів, що адекватно виражає систему понять спеціальної сфери людської діяльності, між якими є обов'язковий і невід'ємний зв'язок [41, с. 62]. Між системою понять як логічною категорією та терміносистемою як мовним утворенням існує відношення адекватності, за якого терміносистема може бути і багатшою, і біднішою за систему понять за кількістю одиниць і характером зв'язку.

А. Хаютін, у свою чергу, вважає терміносистему системою термінів, що базується на класифікації системи понять певної вже сформованої сфери знань [44, с. 24]. Отже, терміносистема, на відміну від термінології, виступає складною усталеною системою, елементами якої є лексичні одиниці (слова та словосполучення) певної мови для спеціальних цілей, структура якої адекватна структурі системи понять спеціальної галузі знань чи діяльності, а функція полягає в тому, щоб слугувати її знаковою (мовною) моделлю.

Відзначимо, що вперше питання про системність термінології було порушене Д. Лотте [27, с. 9]. Науковець вважав, що про терміносистему як сформовану систему термінологічних одиниць можна говорити лише за умов дотримання таких трьох вимог:

1. терміносистема має базуватися на системі наукових (технічних) понять тієї галузі чи сфери, яку обслуговують її одиниці;
2. ознаки чи поняття, що термінуються, необхідно виокремлювати, базуючись на класифікаційних схемах;
3. терміни, що належать до однієї терміносистеми, мають відображати спільність термінованих понять та їх специфічність [27, с. 32].

У науковій праці М. Гриньова йдеться про наявність мікротерміносистем як однієї з головних ознак сформованої термінологічної системи [13, с. 26]. Важливо враховувати й ознаку сталості у разі відносної відкритості терміносистем: ця ознака дає змогу говорити про семантичну еволюцію всередині однієї системи. Але головною ознакою будь-якої терміносистеми, що впливає із самої назви, є системність сукупності її термінів.

Теоретичні обґрунтування системного підходу у мовознавчих дослідженнях детально викладаються також у праці Д. Фурта, яка окреслює загальні характеристики системи взагалі:

1. подільність системи на складові елементи (ієрархічність);
2. наявність між елементами зв'язків, які забезпечують цілісність системи (організованість);
3. закономірний характер зв'язку між її елементами [43, с. 88].

М.Михайленко виокремлює в своїй науковій праці такі ознаки терміносистем, як:

- наявність гніздових конструкцій;
- синонімічність;
- самостійність термінів системи;
- цілісність та повнота терміносистеми [31, с. 60].

Окремі науковці також говорять про наявність у терміносистемі термінополів, що вказує на системність терміносистеми [31; 45]. Системність організації термінології віддзеркалюється в системності її понятійних полів. Значення будь-якої лексичної одиниці існує не ізольовано, а в певному співвідношенні зі значеннями інших слів того поля, до якого вона належить. На думку Є. Музичка, «термінополе – це уніфікована із системної точки зору багаторівнева класифікаційна структура, що об'єднує терміни сфери однорідної професійної діяльності» [32]; «це сувора, логічно послідовна ієрархія зв'язків між термінами конкретної термінологічної системи на основі їх абсолютних показників – наукових дефініцій, які репрезентують логікопонятійні відносини у відповідній галузі знання» [32].

Під термінологічним полем розуміють своєрідну, штучно окреслену сферу існування терміну, в межах якої він володіє всіма ознаками, що властиві цій одиниці (терміну) [5, с. 48]. Поле для термінологічного поняття є системою понять, до якої воно належить, а для терміна-слова полем є та сукупність інших термінів-слів, з якими він взаємодіє у межах такої фахової мови, на базі якої формується сам і на які впливає своєю мовною нормою [5, с. 49].

Згідно з іншим підходом, який наявний у сучасній лінгвістичній літературі з приводу питання співвідношення понять «термінологія» та «терміносистема», вони ототожнюються науковцями чи вважаються синонімічними. Так, наприклад, Д. Фурт вважає ці поняття синонімічними: «сукупність термінів, які належать до певної галузі науки, техніки або іншої сфери людської діяльності, утворюють галузеву термінологію або термінологічну систему» [43, с. 65].

«Термінологія – система знаків спеціальної сфери діяльності, ізоморфна системі її понять, яка обслуговує її комунікативні потреби. Терміносистема – це термінологія, у якій експліцитно представлена її системні властивості. Термін – елемент термінології (терміносистеми)» [43, с. 129].

Термінолог В. Прима зауважує: «Як би не називалася сукупність термінологічних одиниць, що обслуговує ту чи іншу галузь, сферу знання та людської діяльності, ці одиниці являють собою взаємопов'язаний набір термінологічних одиниць, які перебувають у певних системних відносинах» [36, с. 12].

Термінологіям не слід повністю відмовляти в системності, наділяючи подібною характеристикою лише терміносистему. Саме слово «терміносистема» виникло в науковій лінгвістичній літературі в ХХ столітті під впливом тотального поширення системного підходу та використання методів системного аналізу. Виходячи із такого стану речей, вважається нераціональним закріплювати за словом «термінологія» її розуміння як сукупності термінів, що формуються асистемно та абсолютно стихійно, а за словом «терміносистема» – суворо впорядкованої сукупності термінів» [36, с. 13].

Подібна точка зору базується на тих фактах, що:

- будь-яка неорганізована та невпорядкована сукупність термінів конкретної сфери чи галузі знання складається з термінів, які певним чином пов'язані між собою, при цьому неважливо, чи має такий зв'язок свідомо сформований чи випадковий характер;
- цей зв'язок об'єднує елементи в сукупності визначеної форми, що називається по-різному залежно від якості елементів, що входять до неї;
- оскільки в подібній сукупності є зв'язок між елементами, то неминучим є прояв певних закономірностей та, відповідно, існування часового та просторового порядку цих елементів.

Сенс слова має не лише концептуальну та денотативну складові, а й емоційне та оцінне забарвлення. Термін описує риси, властиві позначається об'єкту. Тому значення терміну-слова збігається за обсягом зі спеціальним

поняттям, а визначити значення терміну означає описати спеціальне поняття через його ознаки.

«Поняття» та «визначення» – категорії лексичні, отже, визначення спеціального поняття проводиться відповідно до вимог логіки. Таким чином, термін ототожнюється зі спеціальним поняттям та визначенням [36, с.34].

Стисло зупинимося на деяких підходах до визначення поняття «термін». Насамперед слід проаналізувати визначення терміну, дані у різних словниках. Словник сучасної лінгвістики пояснює термін як слово чи словосполучення, яке є назвою певного поняття будь-якої спеціальної галузі науки, техніки, мистецтва [19, с. 59].

М. Михайленко пише, що терміном є не тільки слово або словосполучення, яке точно називає строго певне поняття науки, техніки і так далі, а й спеціальне слово, вираз, який прийнято для позначення чогось у тому чи іншому середовищі, професії [31, с. 60].

У філософії термін – це однозначне слово, яке фіксує певне поняття науки, техніки, мистецтва тощо.

О. Реформатський, який стояв біля джерел вітчизняного термінознавства, визначав терміни як слова, обмежені своїм особливим призначенням; слова, які прагнуть бути однозначними як точний вираз понять та називання речей [37, с. 4].

В. Даниленко наводить дев'ятнадцять найбільш вдалих визначень зі словників та спеціальних робіт, заявляючи також, що термін у лінгвістиці має величезну кількість визначень [15, с. 56].

С. Будилева виділяє чотирнадцять варіантів визначення терміну, як класичних родовидових, так і базуються на інших підставах [9, с. 48].

Своє трактування поняттю «термін» дає Л. Алексєєва. Вона визначає його як одиницю, яка належить якійсь конкретній природній або штучній мові і має особливе значення, властиве тільки їй. Дане значення може бути виражено як у словесній формі, так і в тому чи іншому формалізованому вигляді, де досить точно і повно відображає основні, суттєві на даному рівні розвитку науки та техніки ознаки відповідного поняття. У своє визначення науковиця включає

«науково-технічні терміни та терміни організаційно-розпорядчої документації» [3, с. 106].

К. Авербух переконливо показує відмінність терміну та слова. Він вважає, що терміном є елемент термінології (терміносистеми), який є «сукупністю всіх варіантів немовного знака або стійко відтворюваної синтагми, що виражають спеціальні поняття певної галузі діяльності» [1, с. 216].

На думку Л. Алексєєвої, термін – це смислове ядро наукового дискурсу, так як «наука не просто відображає реальність, а інтелектуально опрацьовує факти дійсності» [3, с. 26].

Важливо відзначити неможливість віднесення терміну до будь-якої терміносистеми поза контекстом, поза ситуацією, поза дискурсом. Саме дискурс як безпосередня дійсність мови дозволяє зазирнути до плану змісту, визначити значення терміну та підібрати до нього перекладний еквівалент [11, с. 6].

У зв'язку з бурхливою динамікою розвитку уявлень про термін постійно удосконалюються наші уявлення про термінографічні довідники. Спеціальний словник розглядається насамперед як логіко-понятійна модель терміносистеми. Нагальні для споживача спеціальних довідників аспекти прагматики терміну, пов'язані з його функціонуванням у мові, залишаються відкритими. Серед аспектів прагматики терміну, які поки що не знайшли відображення у спеціальних довідниках, зазначаються: повнота представлення семантики терміну, застарілі вживання терміну, ступінь взаємозамінності термінів-синонімів, стилістична обмеженість термінів, семантичні новації [11, с. 2].

Через війну аналізу термінологій різних спеціальних мовних сфер склався перелік ознак ідеального терміну, які у «системі основних вимог до терміну» [6, с. 36]:

1) вимоги до значення: несуперечність семантики, однозначність, повнозначність, відсутність синонімів;

2) вимоги до форми: відповідність нормам мови, стислість (лексична та формальна), дериваційна здатність, інваріантність, мотивованість (систематичність);

3) прагматичні (функціональні) вимоги: впровадженість (загальноприйнятість, уживаність), інтернаціональність, сучасність, милозвучність, езотеричність.

Термін – це одиниця, що виражає спеціальне поняття. Спеціальність поняття відносна і допускає більший або менший ступінь. Ступінь термінологічності виявляється величиною «семантичної відстані», яку необхідно «пройти» від слів звичайної загальної мови, щоб задати, ідентифікувати понятійний зміст, семантику відповідної одиниці при її функціонуванні у спеціальній сфері [14, с. 24].

Отже, можна запропонувати таке визначення терміну: *термін – це одиниця спеціальної номінації, що означає наукове поняття, розкриваючи його зміст. Основою та розгорнутим еквівалентом терміну є дефініція.* Маючи строге, чітко окреслене значення, термін називає всі основні ознаки, які необхідні для розкриття поняття, що позначається їм, показує спільність даного поняття з іншими поняттями в терміносистемі, а також його специфічні риси.

Поряд зі стилістичною нейтральністю, для терміну прийнято виділяти таку характерну рису як відсутність експресії, тобто наявність у змісті терміну якоїсь виразності. Відсутність експресії терміну не можна відносити до вимоги, оскільки зараз налічується велика кількість термінів, що містять у своїй внутрішній формі виразне забарвлення.

Прикладами таких експресивних лексичних одиниць є такі терміни – словосполучення на прикладі термінології нанотехнологій: «розумні» композити або «розумні» матеріали, також звані «інтелектуальними» матеріалами – «клас різних за хімічним складом та агрегатним станом матеріалів ...»; «гігантський магнетоопір» або «колосальний магнетоопір» і т.д. [10]; та термінологія астрономії: «екзотичні зірки» або «унікальні зірки» [13].

Варто відзначити таку ознаку як впровадження терміну, який часто ототожнюють із загальноприйнятстю або загальноуживаністю. О. Суперанська виділяє критерій впровадженості як один із найважливіших показників терміну, оскільки у термінології перевага надається частіше терміну м чи терміну м –

словосполученням з широким поширенням і використанням, і навіть більш тривалою традицією вживання [41, с. 25].

Використання даних термінів відіграє велику роль, якщо йдеться про терміни, що міцно укорінилися в термінологію, тому що навіть якщо термін хибномотивований, замінити і витіснити його з системи представляється складним. Результатом практичного використання нових термінів може статися витіснення помилково мотивованого або неправильного терміну із системи. Критерій впровадженості чи вживаності терміну прийнято відносити до прагматичних критеріїв терміну [22, с. 38].

Величезною істиною в термінознавстві є те, що у «ідеального» терміну не повинно бути синонімів. Але при цьому існування великої кількості термінів-синонімів у загальному вживанні в мові вважається виправданим, тому що їх використання так чи інакше впливає на зміст, змінюючи стилістичне забарвлення. У науці ж синонімію вважають явищем небажаним, тому що наявність синонімів, які збігаються за своїм змістом частково, можуть ввести в оману фахівця [14].

Але при упорядкуванні термінології дане явище може бути усуненим [8, с. 72]. З огляду на наявність міжгалузевої омонімії чи синонімії значення терміну визначається його лексичним оточенням, наприклад, «*power*» – «енергія чи потужність»; «*power generation*» - виробництво енергії; «*emitting (ionization) power*» - «випромінююча (іонізуюча) здатність»; «*power augmentation*» - «форсаж двигуна, форсування двигуна»; «*power feed*» - «механічна (автоматична) подача»; «*power equation (series)*» - «статичне рівняння (статичний ряд)»; «*legislative (executive, judicial) power*» - «законодавча (виконавча, судова) влада».

Наступним критерієм варто виділити варіаційну стійкість терміну. К. Авербух, пропонуючи своє визначення, стверджував, що «термін – стійко відтворюване в текстах даної предметної сфери словосполучення, специфічне для даної підмови і утворене за прийнятою схемою в підмові моделі» [1]. Варто і виділити той факт, що варіаційна здатність не часто згадується при розгляді основних вимог або бажаних характеристик термінів.

Існують різні точки зору лінгвістів, що визначають основну функцію терміну та його відмінні риси. Так, Л. Білозерська вважала, що «особлива функція, у якій виступає слово терміном, – це функція називання» [6, с. 66].

Л. Виноградова сформулювала іншу думку. Вона заперечувала функцію номінативності, вважаючи основною функцією терміну дефініцію: «...слово виконує номінативну, чи дефінітивну, функцію або є засобом чіткого позначення, і тоді воно є простим знаком, або засобом логічного визначення, і тоді воно є науковим терміном» [10, с.61].

Всі інші дослідники термінології поділяли той чи інший погляд: Т. Вінокура – О. Реформатський, Д. Лотт, А. Моїсеєв; В. Виноградова – А. Герд, Л. Капаназе. Деякі дослідники намагалися об'єднати ці дві функції терміну.

Таким чином, у питанні про виділення основної функції терміну сформувалися три точки зору на основну функцію терміну:

- 1) номінативну;
- 2) дефінітивну;
- 3) номінативну та дефінітивну.

Крім основної функції, лінгвісти виділяють особливі ознаки терміну, які дозволяють розмежувати термін/нетермін. О. Реформатський виділив особливості терміну у його співвіднесеності з поняттям і у зв'язку з контекстом, і з термінологічним полем. Ним були відзначені й такі суттєві риси терміну, як тенденція до моносемічності в межах термінологічного поля, неекспресивність, стилістична нейтральність. Однією з необхідних властивостей терміну лінгвіст вважав лексичну та морфологічну систематичність [37, с. 14].

Змістовну сторону як специфічну властивість терміну виділяв А. Герд. Він писав: «специфіка терміну лежить у плані висловлювання, у плані змісту та у характері його значення. Своєрідність терміну полягає у тому, що термін – це слово, якому штучно, свідомо приписується те чи інше визначення, що і науковому поняттю» [12, с. 106].

Основну диференційну ознаку терміну виділяє В. Табанакова у його змісті та визначає його як ознаку конвенційності. «Основна, неповторна відмінність

терміну – конвенційність. По-перше, конвенційне найменування – існуюче поняття, яке можна назвати за наміром промовця, і конвенційний зміст існуючого знака-терміну. По-друге, найменування та зміст можуть бути конвенційно лише прийнятими (виникнувши, склавшись стихійно), і найменування та зміст можуть бути конвенційно встановлені, обрані» [42, с. 4].

План змісту та сферу вживання В. Дубичинський вважає основними відмінними рисами терміну [15]. Д. Лотте на основі номінальності терміну, що містить визначення наукового поняття і відноситься до конкретної терміносистеми, що відсилає до відповідної галузі знання, писав: «Будь-який науково-технічний термін на противагу звичайному слову (або словосполучення) повинен мати обмежений, твердо фіксований зміст. Цей зміст має належати терміну незалежно від контексту, тоді як значення звичайного слова уточнюється лише при певному контексті разом із іншими словами...» [27 с. 18].

Відмінною ознакою терміну, за Д. Лотте, є дефініція, яка фіксує зміст терміну, що не залежить від контексту. Отже, базовими диференціальними ознаками терміну вважаються номінативність, що містить визначення наукового поняття, що відноситься до конкретної терміносистеми, що відсилає до відповідної галузі знання, а також наявність дефініції.

Більшість учених визнали стилістичну нейтральність терміну. Деякі автори категорично заявляють, що омонімія і полісемія щодо однієї терміносистеми неможливі, оскільки вони підкреслюють однозначність термінів. Існує й інша думка, що функціонування термінів у різних галузях знань показує можливість омонімії та полісемії. Теоретично, прояв небажаних явищ полісемії та омонімії всередині однієї терміносистеми пояснюється тим, що дефініція, покликана зафіксувати семантичне наповнення термінологічної одиниці, щоб забезпечити її однозначність, варіюється в залежності від належності дослідника до певної школи, від методики класифікації, абсолютності/відносності знання предмета дослідження.

На основі вищевикладеного виділяються ознаки, що сприяють визначенню термінів та розмежування термінів та нетермінів. Через війну дослідження питань

дійшли висновку, що думка І. Гавриліна та його прибічників представляється найточнішою, оскільки термін неспроможний визначати поняття, виконувати дефінітивну функцію, термін лише спроможний називати поняття.

Хоча номінативна функція терміну є основною, оскільки це загальна функція всіх мовних слів, вона є диференціальною і тому вона не може бути розмежувальною у визначенні термінів/нетермінів. Щоб виявити диференціальну функцію терміну, простежимо його появу. Будь-яке слово (зокрема і термін) виникає як назва нового предмета чи явища, стану, якості тощо. Однак слово, називаючи предмет і явища, стає приналежністю лексичної системи всієї мови, а термін можна вважати таким лише тоді, коли реалії та явища стають приналежністю певної галузі знання, а слова, які їх називають, набувають подвійної системності:

1) входять у лексико-термінологічну систему, яка обслуговує цю галузь знання;

2) через поняття, що стоять за ними, включаються до логічної системи понять професійно обмеженої сфери.

Так, слова та співвіднесені з ними логічні поняття «вогонь», «оборона», «взаємодія», «дозор», «інтервал» «колона», «маскування», «відхід», «охоплення», «розвідка» існували задовго до поява військової науки, що отримала назву «загальна тактика». Але загальнотактичними термінами вони стали тоді, коли увійшли до системи військових понять. Саме системність та обслуговування військової галузі об'єднали ці раніше ніяк не пов'язані одне з одним слова [12, с. 106].

Отже, маючи дослідження таких термінознавців, як Реформатський О., Лотте Д. можна дійти невтішного висновку, що у сучасному термінознавстві, деякі традиційні вимоги, які пред'являлися терміну як обов'язкові раніше, сьогодні стали бажаними і очікуваними від терміну характеристиками, властивими терміну загалом, а чи не кожному терміну у відокремленості. Деякі характеристики, наприклад, мотивованість властиві лише окремим термінологічним одиницям різних підмов. Такі характеристики як стислість,

варіаційна стійкість і однозначність з часом зазнали змін і деякі з них, зараз не вважаються обов'язковими. Найбільш актуальними зараз є характеристики та вимоги мотивованості, системності, а також дефінованості термінологічної одиниці.

1.2. Поняття терміносистеми

Друга половина ХХ століття характеризується початком активного розвитку термінологічних досліджень, що призвело до формування термінознавства – науки про терміни. Термінознавство є самостійною дисципліною, яка поєднує у собі такі науки як лексикологія, філософія, теорія перекладу, лінгвістика, семіотика. Сьогодні ця наука привертає дедалі більшу увагу дослідників, і їй приділяється одне з головних місць серед сучасних наукових дисциплін.

Наука термінознавство включає два розділи: теоретичне термінознавство, яке досліджує закономірності розвитку та вживання спеціальної лексики, і прикладне термінознавство, яке виробляє рекомендації щодо усунення недоліків створення, упорядкування термінологій із застосуванням методів роботи з термінами.

Такими методами є словники, стандарти, збірники спеціальних термінів, термінологічні бази даних. Термінознавство є розділом науки, що досліджує семантичну природу, граматичну організацію та закони функціонування термінологій різних сфер професійної діяльності людини [12, с. 107].

Термінознавство є самостійною дисципліною, що виросла з лінгвістики і стала результатом досягнень прикладних сфер діяльності. Тут необхідно розмежувати поняття «термінознавство», «термінологія» та «терміносистема». Термінознавство – це наука, що вивчає терміни. Основним об'єктом термінознавства є термінологія, що означає сукупність термінів певної галузі знання [23, с. 167].

Говорячи про співвідношення понять «термінологія» і «терміносистема», слід зазначити, що у цьому питанні виділяється кілька думок. Згідно з першою думкою, термінологія та терміносистема не мають відмінностей, оскільки будь-

яка сукупність термінів системна. Наприклад, О. Білозерська вважає, що терміни «термінологія» і «терміносистема» – це синоніми, що позначають сукупність термінів, які співвіднесені з певною галуззю знання, проблемою або темою [6, с. 55].

Інші вчені, хоч і не заперечують у термінології системних властивостей, вважають, що терміни «термінологія» і «терміносистема» мають різний зміст. На думку В. Лейчика, термінологія – це мовне утворення парадигматичного типу, що представляє собою стихійно сформовану сукупність лексичних одиниць, які мають семантичну спільність і схожість формальної структури, які спільно функціонують в одній з мов для спеціальних цілей, позначаючи загальні поняття області знання або діяльності [25].

Згідно з автором, хоча термінологія і характеризується зв'язністю, вона не має цілісності, може бути невпорядкованою або частково впорядкованою. Лексичними одиницями термінології є як терміни, так і передтерміни, тобто одиниці, які задовольняють ряд вимог. Тим не менш, при всіх недоліках термінологій вони є джерелами терміносистем, їх вивчення необхідне для того, щоб зрозуміти сутність останніх і чітко визначити роль мовного субстрату в терміні [25, с. 16].

При систематизації та аналізі термінології виявляються та усуваються її недоліки. Результати такої роботи видаються у вигляді терміносистеми. Терміносистема характеризується мовною та логічною системністю, що дозволяє говорити про терміносистему як про мовну модель певної спеціальної галузі. Терміносистема є складною ієрархічною освітою, що складається зі слів і словосполучень, що виконують функції термінів – елементів терміносистеми. При цьому об'єднання цих лексичних одиниць як до ряду одного рівня, так і в багаторівневій парадигмі здійснюється штучно, за допомогою логічних прийомів аналізу та синтезу. Таким чином, можна сказати, що «терміносистема – це природничо-штучне утворення, де матеріал є природним, а способи його організації – штучними» [31, с. 60].

Терміносистема, зі свого боку, з'являється тоді, коли якась область знання чи діяльності склалася достатньою мірою, має свою теорію, виявила та усвідомила всі свої основні поняття та зв'язки між ними. Однією з відмінностей терміносистеми від термінології є те, що терміносистема конструюється фахівцями даної галузі, а терміни свідомо відбираються, а в деяких випадках і спеціально створюються слова, словосполучення-терміни, а також терміни, які запозичуються з іншої мови, для викладу теорії, що описує цю область.

В. Будильова зазначає, що для конструювання терміносистеми необхідна наявність спеціальної теорії, так як така теорія лежить в основі і терміносистеми, і відповідної системи понять. В одній і тій же сфері може бути декілька терміносистем за наявності низки теорій [9, с. 63].

Терміносистема, згідно з В. Лейчиком є результатом свідомого впорядкування або конструювання з природніх, але спеціально відібраних одиниць, які є повноцінними термінами». Він також наголошує на суттєвих відмінностях між термінологією та терміносистемою: перша, на його думку, складається поступово разом з відповідною системою понять і відповідною областю та виступає як незакінчена система; про систему термінів можна говорити, на думку вченого, лише тоді, коли склалася система понять відповідної галузі. [25].

Таким чином, терміносистема характеризується структурованістю, цілісністю, зв'язністю та відносною стійкістю.

А. Загнітко під терміносистемою розуміє впорядковану сукупність термінів, які адекватно виражають систему понять спеціальної сфери людської діяльності, між якими існує обов'язковий і невід'ємний зв'язок, а сукупність зв'язків усередині такої сукупності визначає його структуру [19].

І. Шиманська зазначає, що терміносистема – це система термінів, заснована на класифікації понять, з необхідністю виділяти термінові поняття та ознаки, спираючись на класифікаційні схеми. При цьому одиниці терміносистеми повинні відображати свою специфічність, а також спільність поняття, що термінується, з іншими [46, с. 5].

М. Степанова пропонує таке визначення терміносистеми. На її думку, це свідомо конструйована сукупність термінів, виявлена за допомогою категоризованої та концептуалізованої інформації на основі логіко-понятійних, когнітивномовних, дискурсивних та власне термінологічних вимог [40]. Вона говорить про те, що не слід ставити знак рівності між поняттями «термінологія» і «терміносистема», оскільки поняття «термінологія» має відношення до діяльності людини, що впорядковує, в рамках процесу номінації, у той час як «терміносистема» пов'язана з класифікуючою діяльністю людини, спрямованої на сортування і квантифікацію відносин між термінами через поняття, що позначаються ними.

Проте не можна не брати до уваги те, що і сукупність понять, і сукупність термінів стають системою лише тією мірою, якою склалася відповідна галузь знань і сфера діяльності. Іншими словами, терміносистема, що є динамічною структурою, здатною до вдосконалення та розвитку, на кожному етапі свого формування є лінгвістично зафіксованою сукупністю понять.

Іншою, не менш типовою особливістю галузевих термінологій, що формуються, є образність значної частини слів і словосполучень, що номінують спеціальні поняття даної галузі знань.

На переважання образних словосполучень, що раніше не існували, звертають увагу і О. Реформатський [37] при аналізі терміносистеми гематології та Н. Кондаков [24], що досліджувала англomовну терміносистему профілактичної токсикології.

В. Лейчик зазначає, що термін і терміносистема не можуть бути відірвані від свого субстрату – природної мови, на основі якої вони існують. Термін загалом залишається схожий зі своїм природномовним субстратом формальною структурою, проте протиставляється йому змістовною структурою, оскільки є позначенням наукового / спеціального поняття, яке є його логічним суперстратом [26].

Специфіку сукупностей термінології та терміносистеми В. Лейчик та Л. Бесекірьська вбачають у тому, що ці конгломерати є основною структурною

частиною лексичної системи певної мови для спеціальних цілей, яка вибудовується над даною природною мовою, обслуговуючи деяку спеціальну галузь знань чи діяльності [26].

Стверджуючи, що «термін утворюється з урахуванням лексичної одиниці певної природної мови», В. Лейчик визнає наявність у терміна, як у будь-якої лексичної одиниці, фонетичних, словотвірних, морфологічних, лексичних, словосполучних, а також стилістичних ознак одиниць тієї чи іншої природної мови. Однак це, на думку дослідника, не дозволяє пояснити суперечливий характер терміну як одиниці термінологічної системи, зокрема: тенденцію до однозначності в рамках терміносистеми, до стислості, до відсутності синонімів, до незалежності від контексту і водночас – збереження у реальному функціонуванні всіх цих ознак (синонімії, полісемії, омонімії та великої довжини).

Вирішення цієї проблеми В. Лейчик бачить у визнанні того, що «термін бере і зберігає від лексичної одиниці певної природної мови лише те, що може бути названо його мовним субстратом, а головним у терміні є його термінологічна сутність, тобто здатність оптимально виконувати функцію позначення спеціального загального поняття у системі понять відомої спеціальної галузі знань чи діяльності» [26, с. 55].

Таким чином, підкреслюючи генетичний зв'язок терміну та лексичної одиниці, лінгвіст визнає наявність у терміну змістовних та формальних ознак, що утворюють його термінологічну сутність, витоки яких він бачить у теорії мов для спеціальних цілей, в рамках якої мови для спеціальних цілей розглядаються як «функціональні різновиди сучасних розвинених національних мов, як підсистеми цих мов, що використовуються в таких спеціальних сферах суспільних відносин, як наука, виробництво, управління, міжнародні відносини тощо». Повністю поділяємо думку В. Лейчика про те, що термін є складною багатоплановою освітою, «у якому природномовний субстрат і логічний суперстрат утворюють відповідно нижній і верхній шари, а серцевину його становить термінологічна

сутність, що включає специфічну концептуальну, функціональну і формальну структуру» [26, с. 61].

Аналізуючи термінологію науки і техніки, де у зв'язку зі збільшенням обсягу нових фактів і явищ, що не мали раніше найменування, постійно відчувалася гостра необхідність у їхньому швидкому номінуванні, В. Даниленко [15] виявила значну кількість словосполучень, що позначають об'єкти або явища нових галузей знань, швидше образно, ніж понятійно. І це закономірно, оскільки особливість наукових та галузевих термінів співвідноситься з понятійним апаратом, минаючи безпосередній об'єкт реальної дійсності.

Звичайно, структура різних спеціалізованих терміносистем поряд з певними особливостями характеризується і деякими загальними рисами. У межах доцільно розрізняти:

1) загальнонаукові терміни, що номінують базові поняття, загальні для всієї наукової сфери (наприклад, гіпотеза, метод);

2) терміни, які одночасно використовуються в кількох галузях знань чи сферах діяльності (наприклад, термін *assimilation* (акумуляція, акумулявання) широко застосовується у таких галузях знань, як фізика, геологія, біологія, медицина, економіка, політика тощо);

3) одиниці вузькоспеціальної або конкретно-наукової термінології, які якраз і є відмінною рисою кожної конкретної галузевої терміносистеми – корпусом спеціальних термінів, що називають специфічні для кожної конкретної галузі знання реалії, поняття, категорії.

Не менш істотною особливістю галузевих терміносистем, що формуються, є і певний алгоритм відбору мовних засобів, вивчення яких у терміносистемі номінативних одиниць дозволяє відкрити як нові істотні закономірності їх створення та використання, а й вивчити механізми формування терміносистем [4. С.80], оскільки, створюючи нові поняття, фахівець даної галузі знань змушений мислити в рамках вже існуючих термінів, а тому вибір нових номінативних засобів зумовлений специфікою даної галузі та терміносистеми, що складається для її обслуговування.

Іншими словами, той факт, що немає жодної терміносистеми, в яку не входили б терміни-слова загальнолітературної лексики, підкреслює принципово важливу закономірність: будь-яка галузева терміносистема і виникає, і розвивається на базі тієї мови, носій якої намагається зумовлювати нові об'єкти та процеси реально існуючого світу, виходячи з попереднього досвіду та вже існуючої термінології.

Новий термін, розширюючи рамки терміносистеми, не просто заповнює якусь нішу за рахунок позначення об'єктів і процесів, які раніше не мали назви, а й дозволяє краще усвідомити деякі загальні закономірності формування терміносистем взагалі і галузевих терміносистем зокрема. При цьому, не можна не відзначити, що аналіз галузевих терміносистем ускладнюється тим, що вони прямо залежать від стану та стадії розвитку тієї галузі знань чи сфери діяльності людини, які ця терміносистема відображає та обслуговує, а тому мають існувати певні особливості терміносистем, у тому числі та залежно від їх віку та зрілості.

Ще однією характерною рисою спеціалізованих терміносистем є те, що в галузях знань, що розвиваються, і нових сферах діяльності людини на сучасному етапі для позначення нововиявлених процесів і взаємозв'язків об'єктивного світу все більшого поширення набуває запозичення слів і словосполучень з модифікуванням їх початкового змісту. Така часткова переорієнтація на найбільш мобільні способи номінації не є випадковою і безпосередньо пов'язана з необхідністю позначати те, що не мало досі загальноновизнаної назви.

Узагальнюючи уявлення про поняття «терміносистема» та принципи її організації, що склалися в літературі, у своєму дослідженні ми дотримуватимемося наступної дефініції: *терміносистема — це сукупність термінів, які забезпечують номінацію основних понять певної галузі знань і сфери діяльності, пов'язаних між собою логічними, семантичними та іншими відносинами*. Зрештою, це певним чином організована сукупність термінів, в утворенні яких провідну роль відіграло поєднання об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Робота з упорядкуванням та стандартизацією термінології призвели до створення комплексу методичних матеріалів, що регламентують порядок розробки та написання стандартів, складання та ведення термінологічних довідників. Сьогодні у сфері стандартизації термінології проводиться величезна робота. Проте державні стандарти не завжди використовуються у реальній мовній практиці спеціалістів. Це багато в чому пояснюється невивченістю теоретичних проблем термінознавства, а саме, труднощами проведення кордону між терміном і нетерміном, а також між термінами суміжних термінологічних систем, тому вивчення відносин між словом і терміном займає в термінознавстві найважливіше місце.

Когнітивний підхід дозволив говорити про терміносистему не тільки як про сукупність термінів, а як про сітку знань, що дає уявлення про всю структуру науки, і демонструє підстави для виділення складових частин системи та встановлення найважливіших принципів її організації. В даний час відбувся кардинальний поворот у лінгвістичних дослідженнях, коли без інтеграції різних галузей знання неможливий подальший конструктивний розвиток науки.

Сучасна тенденція до виникнення нових галузей знань і понять, швидкого збільшення обсягів спеціальної лексики призвела до так званого «термінологічного вибуху», тобто «масового виникнення нових термінологічних одиниць, термінологічних полів та систем, що відбивається на наповненні та стані вже існуючих термінологічних систем та вносить зміни до їх складу [12, с. 106].

Проблема правомірності виділення термінологічного поля є однією з дискусійних проблем сучасного термінознавства. Одні вчені вважають терміни «термінополе» та «терміносистема» синонімічні, в той час як інші виділяють у них принципові відмінності.

Під термінологічним полем розуміється сукупність термінів, об'єднаних загальною професійною тематикою. Ядро термінологічного поля формується за рахунок найважливіших для цього поля термінів, менш важливі терміни утворюють периферію. Структура термінополя передбачає виділення загальних, галузевих та вузькоспеціальних термінів певної професійної галузі знання. Під

інвестиційною терміносистемою розуміється впорядкована система безлічі інвестиційних термінів із зафіксованими відносинами між ними, що відображають відносини між цими термінами та інвестиційними поняттями. Інвестиційним терміном у цьому дослідженні є термін, зафіксований словниками інвестиційних термінів.

Висновки до Розділу I

Аналіз основних положень про поняття «терміносистема» показав, що дана сукупність мовних одиниць являє собою складну стійку систему, що розвивається, елементами якої є точні поняття, що належать конкретній галузі знань, які прямо або побічно комунікативно співвіднесені один з одним і з системою в цілому за допомогою логічних, семантичних чи інших відносин. Джерелом терміносистеми є термінологія. При цьому терміносистему від термінології відрізняють такі риси як цілісність, відносна стійкість, структурованість і зв'язність, що є окремими проявами системності.

Терміносистема виступає основним елементом термінополя та підпорядковується законам його функціонування, зберігаючи низку особливостей мовного, структурного та семантичного плану. Терміносистема може мати однорівневу та ієрархічну структуру. Незалежно від типу структури, будь-яка терміносистема включає базові, похідні та складні терміни, а також залучені терміни, що відносяться до суміжних галузей знань.

Ступінь поширення терміносистеми відбиває певну стадію розвитку теорії чи концепції, у межах якої вона існує. Для формування терміносистеми необхідна наявність спеціальної галузі, системи загальних понять, певної теорії (концепції) та особливої мови, лексичні одиниці якої покликані позначати поняття цієї системи.

Отже, можна сказати, що система термінів створюється і розширюється не внаслідок створення певної галузі знань чи діяльності, а в процесі формування теорії, яка переважає у цій галузі. У ній створюється система понять та його визначення, позначається зв'язок між термінами. Освіта терміносистеми здійснюється за допомогою понять термінології, які замінюються більш точними лексичними одиницями. Поповнення терміносистеми можливе лише за наявності низки понять та категорій. У результаті процесу частина термінів проникає в терміносистему з попередньої теорії, інша частина виходить із вживання.

РОЗДІЛ 2

СФЕРА ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

2.1. Становлення та розвиток сфери ділового туризму

Серед різних видів туризму особливо виділяється діловий туризм, оскільки він виступає одним з основних сегментів ринку гостинності, вважається найбільш перспективним видом туризму через такі особливості [10, с. 61]:

- незалежність від сезону (заходи за участю ділових мандрівників проводяться протягом усього року);
- прогнозованість (захід планується за значний термін до його проведення);
- масовість;
- орієнтація на споживання послуг високої якості та широкого спектру додаткових послуг.

Поняття Business Travel («діловий / бізнес туризм») досить нове та вперше увійшло як самостійний та високорентабельний вид туризму в класифікацію туристичної діяльності в Європі та США у 70-80-тих роках ХХ століття. Глобалізація світової економіки призвели до зростання частки ділового туризму у структурі доходів всього комплексу туристичних підприємств. У світовому туристичному потоці частка бізнес-туристів становить 25-30% [10, с. 62].

Крім того, як свідчать результати проведених маркетингових досліджень, на відміну від інших видів туристичних поїздок, сфера ділового туризму набагато стійкіша до негативних впливів у періоди будь-яких економічних спадів і криз, а в деяких випадках навіть збільшує свої обсяги. Наприклад, виникнення таких актуальних на сьогоднішній день подій, такі як міжнаціональні конфлікти, веде до різкого скорочення традиційного туристичного руху та зростання частки ділових поїздок міжнародних спостерігачів, гуманітарних місій та офіційних візитів з метою проведення політичних переговорів та консультацій [21, с. 25].

Діловий туризм – це напрям, який дозволяє розвивати пропозицію турпродукту, який туристу можна пропонувати цілий рік або ж у так званий

«низький» сезон. Таким продуктом є бізнес-тури, ярмарки, конференції, симпозіуми та ін., оскільки пік їх організації припадає саме на весну та осінь. За оцінками експертів Всесвітньої туристичної організації, частка ділового туризму у світі становить 20%.

Діловий туризм є одним з найбільш економічно ефективних видів туризму. Так, близько 50% доходів авіакомпаній, приблизно 60% доходів готелів та понад 70% доходів автопрокатних компаній створюється за рахунок обслуговування саме цієї категорії туристів. Ще одна особливість цього сектора – зростання попиту на комбіновані програми, які поєднують 3-4 дні роботи та 1-3 дні заохочувального відпочинку [36, с. 55]. Бізнес-туристи – ефективні клієнти для готелів та турфірм. 55–60% готельних номерів у всьому світі бронюють бізнесмени та менеджери фірм. Добові витрати делегатів різноманітних ділових зустрічей, конгресів, симпозіумів тощо перевищують 345 доларів, а звичайний турист витрачає за день у середньому 100-200 доларів [47].

Можна констатувати, що діловий туризм – це особливий вид бізнесу, заснований на взаємодії із традиційним туризмом. Діловий туризм є невід’ємною частиною сучасного виробничого процесу та побуту корпорацій. Прийнято виділяти два напрями у діловому туризмі: корпоративна тревел-індустрія та індустрія зустрічей MICE.

Абревіатуру MICE утворюють початкові літери чотирьох англійських слів, які при розшифровці показують напрями організації цих турів [47, с. 55]:

1. Meetings (зустрічі) – переговори з партнерами, наради, тренінги та семінари для дилерів та інші варіанти бізнес-зустрічей. Правильна організація багато в чому формує імідж компанії.

2. Incentives (заохочення) – заохочувальні тури, які мають висловити подяку клієнтам, співробітникам та партнерам. Відмінно мотивують колектив, зміцнюють корпоративні цінності та позитивно позначаються на роботі.

3. Conferences (конференції) – організація семінарів, конференцій, поїздок на виставки, для яких важливим є ефективний результат.

4. Events (виставки, події) – організація виїзних корпоративних свят та турів.

Терміни «Business Travel» та «MICE» є спорідненими, але не тотожними. Під час проведення ділової поїздки агентство не відповідає за її змістовне наповнення. Завдання агентства зводиться до надання логістичної підтримки (бронювання номерів у готелі, авіаквитків, організація наземного транспорту, оформлення віз тощо). При організації MICE-заходу спеціалізоване агентство несе відповідальність за організацію та проведення заходу та як необхідне доповнення забезпечує логістичну підтримку заходу.

Ринок ділового туризму можна також поділити на два сегменти. Перший сегмент – організований діловий туризм, який представлений діловими мандрівниками, які відвідують різноманітні MICE-заходи: міжнародні та національні форуми, конгреси, з'їзди, виставки, ярмарки, корпоративні заходи поєднуючи їх з відпочинком. Другий – неорганізований діловий туризм, який є дуже суттєвим та перспективним, але значно меншою мірою контрольований сегмент ринку ділового туризму представляють індивідуальні мандрівники, які здійснюють не пов'язані з заходами MICE ділові поїздки, поєднуючи їх з відпочинком. Західні компанії давно освоїли такий вид проведення заходів як бізнес-туризм.

У MICE-індустрію входить безліч видів діяльності, наприклад, розробка ділових або розважальних програм, технічне забезпечення конференцій, поширення інформації та її просування тощо.

MICE-поїздки у світі можна поділити на наступні [54, с. 55]:

- корпоративні – 73%;
- поїздки з метою участі у конференціях та семінарах – 16%;
- тури з метою відвідування виставок та ярмарків – 11%.

Діловий чи корпоративний туризм – це відрядження підприємців, їхня участь у конференціях, семінарах, тренінгах, а також інсентив-туризм (заохочувальні поїздки), організація корпоративних заходів.

Проведення ділових зустрічей дозволяє ефективно вирішувати низку конкретних завдань розвитку:

- підвищення лояльності (підтримка іміджу компанії та її позитивного сприйняття партнерами та співробітниками);
- стимулювання продажів (привернення уваги партнерів до пропонованих продуктів);
- мотивація команди (посилення командного духу та мотивація на підкорення нових висот);
- розвиток кадрів (особисте та професійне зростання співробітників);
- розширення зв'язків (пошук нових ідей, продуктів, технологій та ділових партнерів) [54, с. 47].

Проведення виїзних конференцій, семінарів, тренінгів – це можливість поєднати приємне з корисним, це не тільки спосіб ухвалення бізнес-рішень, проведення навчання персоналу, встановлення ділових зв'язків, а й можливість зміцнити корпоративний дух, ініціювати неформальне спілкування між членами колективу, підняти настрій учасникам. Після 1950-х років у світі спостерігався швидкий розвиток ділового туризму, що зумовили такі фактори, як:

- економічне зростання як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються (в Азії, Африці, Латинській Америці, на Близькому Сході);
- розширення зони вільної торгівлі;
- популяризація автомобільного транспорту на тлі масового виробництва автомобілів, розвиток та вдосконалення літаків для пасажирських повітряних перевезень, поява високошвидкісного залізничного транспорту у 1980-1990-х рр.;
- феномен глобалізації та поява транснаціональних корпорацій (ТНК), зростаюча потреба запускати продукцію на інших ринках;
- поява нових галузей економіки, таких як інформаційні технології (ІТ), що потребують глобального маркетингу та підтримки користувачів-клієнтів;
- збільшення кількості професійних, галузевих об'єднань та спільнот;

- необхідність додаткового навчання співробітників у зв'язку з постійним розвитком технологій, підвищення попиту на тренінги та освітні курси та семінари;

- розвиток виставкового бізнесу;

- поява нових послуг, таких як переліт бізнес-класом;

- становлення інсентив-туризму на хвилі популярності теорій з галузі управління персоналом про необхідність стимулювати та заохочувати працівників, поява спеціалізованих MICE-агентств та інсентив-програм;

- зростання міжнародного співробітництва у сфері освіти, інтенсивний обмін студентами та викладачами, збільшення кількості зустрічей та візитів на всіх рівнях [51, с. 47].

Спеціальне дослідження, проведене економістами Оксфордського університету від імені Всесвітньої ради з подорожей та туризму WTTC (почате у травні 2011 р.) показало, що:

- зростання ділових поїздок з 2000 р. сприяло створенню понад 40 мільйонів робочих місць, що становить 20% зростання глобальної зайнятості;

- якщо ділові поїздки будуть скорочені на 25% протягом двох років поспіль, то світовий валовий внутрішній продукт (ВВП) буде на 5% нижчим, внаслідок чого стане на 30 мільйонів менше робочих місць, середня втрата становитиме 1% світової зайнятості;

- ділові поїздки покращують корпоративну продуктивність, отримуючи віддачу від інвестицій;

- діловий туризм є невід'ємною частиною міжнародної торгівлі та, за оцінками, одна третина світової торгівлі за останні десятиліття була обумовлена міжнародними діловими поїздками [55, с. 44].

Останні кілька років у всьому світі зростає попит на послуги в галузі корпоративних та інсентив-турів. Керівники компаній широко використовують різні види навчання, заохочення та стимулювання своїх співробітників чи партнерів. Із кризою ситуація дещо змінилася. З одного боку, компанії стали

дбайливо використовувати бюджети, але, з іншого, стало зрозуміло, що великі фірми не відмовлятимуться від ділових поїздок за кордон. Сьогодні потреба у діловому туризмі значно зросла, оскільки компаніям необхідні ділові зустрічі для укладання угод, конференції і конгреси для обміну думками про стан справ над ринком, пошуку нових можливостей [50, с. 12].

Туризм є багатостороннім. Він пропонує індивідуальні поїздки, навчальні поїздки, участь у роботі, що реалізується фінансовими організаціями, а також конференції. Сюди безпосередньо відносяться інсентив-тури – поїздки, що здійснюються компаніями для прямої мотивації їх співробітників, безпосередньо зайнятих у просуванні, продажу виробленого організацією товару, поїздки, пов'язані зі з'їздами, семінарами під гаслом конкретних політичних, культурних, інших організацій. Деяку частину туризму займають подорожі при відвідуванні промислових виставок, участі в роботі останніх. До основних цілей здійснення зазначених ділових подорожей відносяться:

- зустрічі, переговори з партнерами;
- наради з адміністрацією, представниками філій;
- інспекція роботи представництв, філій;
- визначення та здійснення ділових контактів;
- відвідування заходів (конференцій тощо);
- навчання працівників;
- звернення до державної структури держав, для придбання сертифікатів та дозволів тощо.

Діловий туризм вважається невід'ємним елементом життя та ділової людини. У ХХІ столітті в індустрії туризму головне місце займає висока глобалізація, концентрація 90% ринку туризму опосередковують 10% гравців. У великій державі є велика кількість організацій, що діють у галузі ділових поїздок, однак безперечних лідерів у Європі, Америці всього п'ять. До «п'ятірки» безпосередньо входять *American Express*, *Carlson Wagonlit Travel*, *Kuoni Group*, *Hogg Robinson Group*, *BCD Holdings*. Ці компанії мають багатомільярдні обороти, філіальні мережі, велику територію діяльності, що охоплює багато країн.

У MICE-індустрії є фахівці, зайняті в науковій, технічній сферах, архітектурі, музиці, індустрії розваг. Галузь приваблює величезну групу креативних фахівців, які працюють у бізнесі, у сфері фінансів та права. Специфіка ділового туризму проявляється у взаєминах між туристами та організаторами – професіоналами ділових поїздок, по суті, в алгоритмі створення продукту ділового туризму.

У ньому задіяно шість груп учасників:

- туристи;
- постачальники туристських послуг (засоби розміщення та харчування, підприємства транспорту, об'єкти проведення заходів, розваг);
- розпорядники або планувальники зустрічей, які планують захід та вирішують організаційні питання: визначають цілі та зміст зустрічі, ведуть переговори, здійснюють фінансовий контроль, приймають рішення про непередбачені витрати
- менеджери або професійні організатори зустрічей, які організують прийом та обслуговування делегацій на місці;
- професійні організатори MICE-заходів;
- спеціалізовані компанії з організації різноманітних зустрічей (конгресів, виставок, конференцій), які створюють пакет послуг постачальників та посередників – «конференц-пакет» та пропонують його діловому туристу (клієнту);
- різного роду посередники, яким відводиться чимала роль організації ділового туризму.

Вони є центральною фігурою процесу створення продукту ділового туризму [57].

Посередницькі операції виконують класичні посередники в індустрії туризму (туроператори та турагенти) та спеціалізовані посередники. До останніх належать невеликі посередники, які забезпечують технічну підтримку ділового заходу, і навіть підрядники: рекламні агентства, забудовники стендів на виставках та інших.

Поняття Business Travel, або «діловий туризм (бізнес туризм)» – для українського туристичного ринку досить нове. Як про самостійний і високоприбутковий вид туризму про нього заговорили в Європі та США в 70-80-ті роки ХХ століття. Коло вітчизняних туроператорів, що спеціалізуються виключно на бізнес-туризмі, невелике. Діловий туризм як окремий напрямок пропонують дуже небагато туристичних компаній. Майже всі компанії спрямовані на організацію ділових поїздок за кордон. Основні відмінності між поняттями «туризм» та «діловий туризм» представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Туризм та діловий туризм. Порівняльна таблиця категорій

Туризм	Діловий туризм
Сезонність, пов'язана з порою року та погодою	Сезонність пов'язана з періодичністю галузевих виставок та конференцій
Орієнтований на всі верстви суспільства	Орієнтований в основному на споживачів із середнім та високим рівнем доходів
Переважають як заплановані тури, так і путівки, що «горять»	Переважають переважно задовго заплановані тури
Туристи платять у 3-4 рази менше, ніж ділові туристи	Ділові туристи платять у 3-4 рази більше, ніж просто туристи

Можна назвати кілька причин, які роблять діловий туризм однією зі сфер економіки, що найбільш динамічно розвиваються:

- 1) ділові поїздки плануються задовго – як мінімум, за півроку, що робить їх динаміку прогнозованою та стабільною;
- 2) відмінною рисою бізнес-програм є їхня незалежність від сезону;
- 3) прибутковість: бізнес-тури орієнтовані на споживача послуг із середнім та високим рівнем доходів, основний пакет оплачується корпорантом – організацією, яка виступає замовником заходу.

Визначимо тенденції, характерні для розвитку українського ринку ділового туризму:

- зростання інтелектуальної складової;
- сталий попит на галузеві виставки;

- скорочення середньої тривалості зустрічей;
- переважання комбінованих заходів, що поєднують у собі конференцію та інсентив-програму;
- традиційна перевага «теплих країв» як місце проведення корпоративних заходів [60, с. 10].

За оцінками фахівців, перспективи розвитку туризму в будь-якому регіоні нашої країни визначаються кількома факторами:

- наявністю якогось особливого «магніту» для відвідувачів – це може бути комплекс чи одна якась визначна пам'ятка;
- розвиненістю туристичної інфраструктури;
- ціновою політикою у сфері туристичного бізнесу та обсягом залучених до неї інвестицій;
- здатністю місцевих органів влади та управління створити доброзичливий мікроклімат для мандрівників.

Таким чином, міжнародний діловий туризм є одним із найбільш привабливих напрямків сучасного туризму та охоплює досить широке коло поїздок:

- ділові поїздки співробітників корпорацій з метою переговорів, участь у виробничих нарадах, презентаціях, збутовій діяльності тощо;
- поїздки на симпозиуми, конгреси, конференції, семінари, виставки, ярмарки, біржі тощо;
- заохочувальні поїздки, які організовують компанії для своїх співробітників у вигляді безкоштовної туристичної поїздки; поїздки на спортивні змагання команд;
- гастролі артистів;
- поїздки офіційних делегацій.

Загалом основною метою ділового туризму є пошук нових можливостей для розвитку бізнесу [61, с. 124].

Країнами-лідерами ділового туризму є США та Канада, у Європі – Німеччина, Іспанія, Франція та Італія, в Азії – Таїланд, Туреччина, Сінгапур, Індонезія та Китай. Основним постачальником ділових туристів у Європі є Німеччина. Щорічно понад 5 млн німців їдуть у відрядження, з них 3% виїжджають за кордон, 21% подорожує за кордоном та всередині своєї країни, а 76% здійснюють службові поїздки лише Німеччиною.

Серед європейських держав, де активно розвивається діловий туризм, виділяють також Велику Британію, Нідерланди, Іспанію, Швецію, Швейцарію. Особливе місце посідає Бельгія зі столицею Брюсселем, що є одночасно столицею ЄС. Кожне десяте прибуття до Бельгії та Франції здійснюється з діловою метою, до Великобританії – кожне третє.

Помітну роль ринку бізнес-туризму грають країни Центральної та Східної Європи. За прогнозами світової організації торгівлі (СОТ), привабливість Центральної та Східної Європи як ринку ділового туризму зростатиме. Стрімко розвивається бізнес-туризм на американському континенті: кожна восьма подорож сюди є діловою. У Латинській Америці з розвитком економіки, розширенням та зміцненням ділових зв'язків багато країн цього регіону зміцнили свої позиції на ринку ділового туризму, особливо Парагвай, Гватемала, Коста-Ріка. У Південно-Східній Азії також помітне зростання кількості ділових поїздок: кожна п'ята поїздка є діловою, третина припадає на Сянган (Гонконг), Сінгапур і Тайвань. В Африці останнім часом високі темпи зростання ділового туризму спостерігалися в Республіці Конго, Зімбабве та Ефіопії.

По прибуттю туристів з діловими цілями лідирують Єгипет, Південна Африка та Марокко. На Близькому Сході основні потоки людей прямували до нафтовидобувних країн (Саудівську Аравію та ін.), а також Ізраїль та Йорданію. Загалом у структурі ділового туризму найбільш динамічно розвиваються МІСЕ–туризм та конгресно-виставковий туризм. Рейтинг напрямків європейських туристів очолюють Франція (Париж, Страсбург), Іспанія, Швейцарія, Австрія, Кіпр, США (Нью-Йорк, Флорида, західне узбережжя), а також острови Карибського басейну. За даними європейської асоціації з ділового туризму

«SITE», серед основних країн – постачальників премійованих туристів, як і раніше, лідирують США (близько 60%), Великобританія (20%), Німеччина (11%). Останнім часом з'явилося більше відвідувачів із Японії [55].

Зростання ринку ділового туризму зумовило появу спеціалізованих туристичних підприємств, що формують та супроводжують ділові-тури. При цьому вибір туру залежатиме від напрямку діяльності підприємства-замовника. Період «окупності» заохочувального туру пролонгований у часі для підприємства-замовника, тому комплектувати тур необхідно ретельно та продумано. Оператори пропонують на вибір, як правило, 20-30 туристичних програм у кожній країні. У найпростішому вигляді діловий тур – це звичайний тур з проживанням у чотирьох- чи п'ятизіркових готелях та насиченою екскурсійною програмою (такі тури притаманні американському бізнесу).

Існує й інший різновид інсентиву, коли програма поїздки складається на основі будь-якої головної ідеї: турніру з гольфу в клубі за містом, прогулянки на повітряній кулі, пікніка на альпійській вершині, круїзу з музично-танцювальними вечорами, гастрономічного туру або інших тематичних турів. Зазвичай тривалість ділового тура становила 5-8 днів. У період кризи більшість компаній з метою економії витрат переглянула політику мотивацій та заохочень. Внаслідок цього ринок ділового туризму змушений був адаптуватися до таких змін і переглянути туристичні пропозиції. Так, тривалість міжнародних ділових турів скоротилася до 3-4 днів, з'явилися нові тури економ-класу та зросла частка таких турів у структурі внутрішнього туризму. Загалом специфіка ділового туризму визначає і спеціалізацію інфраструктури ділового туризму. Як правило, бізнесмени планують свої поїздки за кілька місяців, що особливо актуально для «високого сезону» у виставковому бізнесі, який припадає на лютий, вересень, жовтень та листопад. При організації ділових поїздок, як правило, необхідно знайти найкоротшу стиковку авіарейсів, найближчий до виставки готель, найбільш зручний трансфер і т.д.

Кількість таких заходів щорічно зростає: якщо у 30-х роках ХХ століття щорічно проводилося 200 міжнародних конференцій, то сьогодні їх кількість

перевищує 9 тис. на рік, причому близько 80 % припадає на країни Західної Європи та Північної Америки [51, с. 44].

Перші три позиції щодо кількості міжнародних симпозіумів та нарад займають США, Франція та Великобританія. Німеччина, яка займає четверте місце, відома своїми виставками та ярмарками, популярність яких пояснюється сприятливою кон'юнктурою у багатьох галузях промисловості цієї країни, підвищеним попитом на інвестиційні товари та розвиненою інфраструктурою.

Найбільшими центрами конгресно-виставкової діяльності у Європі та Америці є Амстердам, Барселона, Брюссель, Женева, Копенгаген, Лондон, Мадрид, Париж, Давос. Особливого значення для розвитку міжнародного туризму мають спеціалізовані туристичні виставки та біржі: у Європі постійно функціонують понад 200 міжнародних туристичних виставок та бірж. Найбільшою є Міжнародна туристична біржа (березень, Берлін). Серед інших важливих туристичних виставок виділяють: Міжнародну туристичну виставку-біржу ФІТЮР (на ній вже 30 років щорічно визначаються цінові та інші тенденції на ринку туризму у новому сезоні, здійснюється перегляд іспанських та латиноамериканських туристичних продуктів, через що її називають «містком» між Європою).

2.2. Терміносистема ділового туризму

Особливість обраної нами галузі полягає в тому, що ця термінологія адресована як фахівцям, так і широким верствам населення, що дещо ускладнює процес розмежування «терміну» та «нетерміну».

Згідно з матеріалами Всесвітньої конференції з туризму, проведеної СОТ у 1981 році в Мадриді, туризм – це один з видів активного відпочинку, що представляє собою подорожі, що здійснюються з метою пізнання тих чи інших районів, нових країн та поєднуються в ряді країн з елементами спорту.

У 1993 році Статистична комісія ООН затвердила визначення, згідно з яким туризм – це діяльність осіб, які подорожують та здійснюють перебування у місцях, що знаходяться за межами їхнього звичайного середовища, протягом

періоду, що не перевищує одного року поспіль з метою відпочинку, діловими та іншими цілями. Нетерміни від термінів відрізняються тимчасовим характером, нестійкістю форми, невиконанням вимоги стислості та загальноприйнятого значення, найчастіше і відсутністю нейтральності [14, с. 45].

Поруч із здійсненням вибору джерел здійснювався і добір термінів. Найбільш загальними проблемами першого етапу дослідження є такі проблеми, як розмежування терміну та нетерміну; термінів даної галузі знання та термінів суміжних областей знання; питання відображення у словнику дослідження термінологічної полісемії, омонімії, синонімії, фразеології.

Слід підкреслити, що будь-який словесний знак (у тому числі й термін) тієї чи іншої мови має національно-культурну своєрідність, яка не передбачає існування в його семантиці якогось особливого культурного компонента: будь-який елемент плану змісту словесної одиниці (денотативний, емотивний, власне мовний і емпіричний) може мати культурну своєрідність. При цьому національна специфіка термінологічної (насамперед безеквівалентної та фонової) лексики може бути дуже яскравою, а може бути мінімальною, обумовленою лише специфічними системними зв'язками словесного знака в тій чи іншій національній мові. Зазначене явище, безумовно, характерне і для термінології туризму. Поняття «термінологія туризму» досі не отримало однозначного тлумачення в науковій лінгвістичній літературі. Яскравим свідченням нерозробленості питань теорії у цьому аспекті є відсутність єдиного загальноприйнятого терміну для іменування мовних одиниць даної сфери.

Щодо проблеми визначення меж термінології туризму в науковій лінгвістичній літературі існують дуже різні точки зору, які умовно можуть бути зведені до «вузького» та «широкого» її розуміння. З погляду прихильників «вузького» підходу, термінологію туризму становлять спеціальні словесні знаки, що позначають поняття з туристичної сфери і мають у структурі значення постійні семи (означення) «туристичний», «туристський», «пов'язаний з туризмом», «що відноситься до туриста». Найбільш поширеним варіантом «широкого» підходу є розуміння термінології туризму як сукупності спеціальних

словесних знаків, що номінують центральні туристичні поняття, а також спеціальних лексичних одиниць, опосередковано пов'язаних з туристичною сферою і які мають в плані змісту імовірнісні семи «туристичний», «туристичний», «пов'язаний» з туризмом» [14, с. 46].

Туристична термінологія в англійській та українській мовах представлена списками різних за морфемною структурою слів. Традиційним для термінознавчих досліджень галузевих термінологій став аналіз термінів з погляду морфемної будови терміну (статус та послідовність морфем); виявлення типу структурних моделей цільнооформлених спеціальних номінацій; визначення кількісного розподілу формально-структурних типів.

Дослідження структурних типів лексичних форм у галузі термінолексyki починається з виділення двох базових видів спеціальних одиниць. Вся сукупність слів розподіляється на терміни-слова (однослівні, моноксемні терміни) та терміни-словосполучення (ТС) (багатослівні терміни, багатокомпонентні терміни, полілексемні терміни). Такий поділ ґрунтується на природній нездатності мови висловлювати кожне конкретне поняття, створюючи окреме, самостійне слово. З цього приводу В. Виноградова зазначала, що, хоча «конкретність досвіду безмежна, ресурси найбагатшої мови суворо обмежені» [20, с. 61].

Якщо існують такого роду обмеження, накладені на лексичну систему мови, процес збільшення можливостей вираження тих чи інших понять може відбуватись двома шляхами:

1) зміна значення слова стає можливим завдяки лексико-семантичному варіюванню, тобто збільшення кількості значень у межах одного слова за збереження тотожності його форми;

2) значення слова може змінитися як наслідок вступу слова у поєднання з іншими словами, тобто при утворенні словосполучення, причому значення словосполучення детермінується зв'язками лексико-фразеологічного поєднання.

При створенні тексту туристичної тематики ми так чи інакше стикаємося з термінами, які можуть бути поділені за різними напрямками.

1. Види турів та туризму:

- an agro tourism / agro tour – агротуризм;
- an incentive tour – заохочувальний тур;
- a space tourism – космічний туризм;
- extreme tours – екстремальні тури;
- a sustainable tourism – екотуризм;
- an independent travel – незалежний туризм;
- a self-guided tour – самостійний туризм;
- a package tour – поїздка по путівці;
- a culinary tourism – гастрономічний туризм;
- a week-end tour – тур вихідного дня;
- a daytrip – одноденна поїздка і т. д.

2. Професіонали галузі:

- a guide – гід;
- an event manager – організатор корпоративних заходів;
- a travel agent – туристичний агент;
- an airport baggage handler – робочий багажної служби аеропорту;
- a car valet – паркувальник;
- a tourist information center assistant – співробітник туристичного

інформаційного центру;

- a sports therapist – спортивний терапевт;
- a resort representative – представник курорту;
- an outdoor pursuits leader – керівник занять на свіжому повітрі;
- an air traffic controller – авіадиспетчер;

4. Проживання в готелі:

- a standard room – стандартний номер;
- a daily average rate (DAR) – середня ціна за добу;
- a net rate – чиста тарифна ставка;
- a rack rate – стандартний тариф за номер (без урахування можливих

знижок);

- a reservation – бронювання;
- a cancellation – анулювання замовлення;
- to book – бронювати;
- room facilities – зручності в номері;
- a limited-service hotel – готель з обмеженим набором послуг;
- an occupancy – завантаженість готелю;
- vacant – вільний/незайнятий;
- check-in – реєстрація;
- a prepaid room – оплачений номер.

4. Ресторанне обслуговування:

- full board/ American plan (AP) – повний пансіон;
- a la carte – обслуговування по меню;
- a back of the house – службові приміщення готелю;
- all inclusive – все включено;
- an expeditor – рознощик страв;
- a front-of-the-house manager – адміністратор;
- a tip – чайові.

5. Перевезення

- a charge – розмір плати;
- a refund – відшкодування;
- non-refundable (NRF) – безповоротний;
- a gate – зона виходу на посадку;
- an access drive – під'їзна дорога;
- excess baggage – зайвий багаж;
- a return ticket – квиток туди та назад;
- a scheduled flight – рейс за розкладом;
- a charter flight – чартерний рейс;
- a frequent flyer – пасажир, що часто літає;
- a cancellation fee/ charge/ penalty – плата за анулювання замовлення.

6. Екскурсії:

- an itinerary – путівник;
- an overnight – коротка поїздка;
- to go sightseeing – огляд визначних пам'яток;
- a city guide – екскурсовод;
- a departure point – пункт відправлення;
- a meeting point – місце зустрічі;
- a driver-guide – довідник водія;
- a shore excursion – берегова екскурсія;
- a heritage site – об'єкт культурної спадщини;
- a meet-and-greet – зустріч після прибуття на місце призначення;
- a hop-on hop-off tour – автобусна оглядова екскурсія містом.

7. Абревіатури:

- RT – road transport – автомобільні перевезення;
- IATA – International Air Transport Association – Міжнародна організація повітряного транспорту;
- AAA – advisor on aircraft accidents – консультант з льотних пригод;
- B&B – bed and breakfast – проживання зі сніданком;
- GS – general schedule – загальний / штатний розклад;
- VIP – very important person – високопоставлена особа;
- WATA – World Association of Travel Agencies – Всесвітня асоціація туристичних агенцій;
- IHA – International Hotel Association – Міжнародна готельна асоціація МГА.

Таке розмежування туристичних термінів є відносним, оскільки вони можуть бути взаємозамінними між групами. Наприклад, терміни *full board* або *B&B* можуть одночасно належати до груп «проживання в готелі» та «ресторанного обслуговування», у той час як термін *reservation* відноситься відразу до трьох груп: проживання в готелі, ресторанне обслуговування та

екскурсії. Більше того, аббревіатури зустрічаються у всіх групах туристичної термінології [20, с. 62].

Додаткові проблеми виникають через культурні відмінності у поняттях між термінами туризму у різних країнах. Ідеальним є випадок, коли один термін позначає одне поняття, але іноді це не застосовується до туристичної термінології і навіть може призвести до її неправильного розуміння. Наприклад, вимоги до стандартних номерів варіюються серед готелів різних країн чи навіть готелів однієї країни. У деяких країнах кімнати економ класу пропонують зручності загального користування, в той час як в інших країнах кімнати пропонують зручності на вибір, або без балкона, або з меншою площею.

Зручності номерів підвищеної комфортності в одній країні можуть збігатися зі зручностями стандартних номерів в іншій країні і т.д. Також, якщо під час бронювання готелю з'являється аббревіатура V&B, це означає, що сніданок включено у вартість проживання. Однак деякі готелі можуть запропонувати своїм гостям шведський стіл на сніданок з широким вибором страв, тоді як в інших готелях буде комплексний обід. Такі невідповідності у загальних туристичних поняттях додають ще більше труднощів до питання стандартизації туристичної термінології та, як наслідок, її перекладу.

Глобальний характер туризму відбивається у існуванні синонімії туристичних термінів. Наприклад, терміни *American Plan (AP)*, *full pension (FP)* та *full board (FB)* означають, що триразове харчування включено у вартість номера. *Modified American Plan (MAP)*, *half pension (HP)* та *half board (HB)* мають на увазі, що у вартість номера входять сніданок та обід або вечеря. Терміни *tour manager*, *tour conductor*, *tour escort*, *tour leader*, *tour director*, *tour courier* називають людину, що супроводжує туристичну групу протягом усієї поїздки. Однак термін *tour manager* перекладається українською мовою як менеджер з туризму (спеціаліст, який займається організацією туристичних поїздок), у той час як в інших країнах для його позначення використовується термін *tour/travel agent* [31, с. 60].

Випадки полісемії найчастіше трапляються серед аббревіатурних туристичних термінів. Так термін *FIT* використовується для позначення *free and*

independent traveler (той, хто подорожує самостійно) та *foreign individual traveler* (турист, що подорожує самостійно за кордоном).

Абревіатура AA може означати *American Airlines* (Американські авіалінії), *Aerolineas Argentinas* (Аргентинські авіалінії), *Automobile Association* (Автомобільна асоціація) та *always afloat* (завжди на плаву). Тому дуже важлива наявність контексту для правильного перекладу таких абревіатур.

Як правило, при перекладі термінів може допомогти не лише контекст, а й оцінка ступеня спеціалізації тексту ділової туристичної тематики. Тексти у цій сфері поділяються на три основних типи:

– описові (туристичні тексти, що дають загальний опис місця призначення, пам'ятки, виду подорожі, наприклад, опис країни, регіону, пляжного відпочинку, екскурсії тощо);

– інформативні (тексти, що надають практичну інформацію про зручності розміщення, наявність побутової техніки, пропоновані послуги, а саме опис готелю, круїзного корабля, маршрут екскурсії, інформація про необхідні документи тощо);

– тексти професійної комунікації (тексти, які використовуються під час обміну інформацією між професіоналами сфери туризму, включаючи прайс-листи, реєстраційні бланки, систему бронювання, оформлення квитків тощо) [36, с.55].

Очевидно, що у професійно орієнтованих текстах кількість термінів збільшується зі ступенем професіоналізації. Відповідно, туристичні тексти, створені для передачі інформації серед професіоналів галузі, містять більше термінології та менше загальної лексики, ніж тексти, націлені на переконання або інформування туристів.

Висновки до Розділу II

Терміни сфери ділового туризму, що функціонують в англійській мові нового періоду, різноманітні за тематичною віднесеністю, що відображає особливості сучасної індустрії туризму, а також типологічних і структурно-граматичних особливостей. У складі досліджуваної терміносистеми сучасної англійської мови відзначається значна кількість міжнаукових термінів, а також нетермінів, у тому числі ускладнених синтаксичними конструкціями.

Незважаючи на активність процесів іншомовного запозичення, термінологія ділового туризму в сучасній англійській мові стрімко розширюється за рахунок інновацій, утворених з власних ресурсів або побудованих на них, в першу чергу – за рахунок морфологічних (у тому числі освічених від неологізмів-запозичень), синтаксичних і семантичних неологізмів, і навіть з допомогою «залучених» та «переорієнтованих» термінів з інших тематичних сфер (передусім, економічної та комп'ютерної сфери, сфери спорту, косметології та медицини).

Формування терміносистеми міжнародного ділового туризму в сучасній англійській мові супроводжується процесами актуалізації та пасивізації тих чи інших спеціальних найменувань, а також процесами семантичних трансформацій багатьох термінопозначень.

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ

3.1. Структурні особливості термінів ділового туризму

Лексико-фразеологічне варіювання слова у словосполученні, яке часто може супроводжуватися смисловим перетворенням вільного словосполучення та появою фразеологічної одиниці, вважається найпродуктивнішим способом утворення термінів [42, с. 29-30].

Зібраний лексичний матеріал, представлений англійським списком туристичних термінів. Однослівні лексичні одиниці складають менше половини від загальної кількості досліджуваних англійських термінів. Прикладами однослівних лексичних одиниць можуть бути такі терміни: *aircrew* (льотний склад); *hiking* (туризм); *stewardess* (стюардеса); *voucher* (ваучер); *wharf* (причал); *way* (шлях); *waiter* (офіціант); *voyager* (мореплавець); *visa* (віза).

Багатослівні лексичні одиниці представлені термінами, що становлять більше половини від загальної кількості англійських термінів, що досліджуються. До багатослівних одиниць віднесено такі терміни, як: *trekking tour* (похід); *travel accomodation* (готель у місцях зупинки під час подорожі); *first-class cabin* (каюту першого класу); *wedding tour* (весільна подорож); *triple room* (трьохмісний номер); *vegetarian restaurant* (вегетаріанський ресторан); *trip time* (час польоту); *traveler's check* (дорожній чек); *travel land* (наземна подорож); *fravel agency* (туристична агенція).

Більшість однокомпонентних лексичних одиниць є консубстанційними лексемами, що прийшли із загальноновживаної мови. А багатокомпонентні лексичні одиниці виникли у мові порівняно недавно, з урахуванням існуючих мовних елементів.

Монолексемні (однослівні) терміни були поділені на такі групи:

- прості (кореневі);
- афіксні (що мають у своєму складі корінь та один або більше афіксів);

- складні (до складу яких входить більше однієї кореневої морфеми);
- абрєвіатури.

Кореневі лексеми. У цьому дослідженні до корневих термінів відноситься порівняно велика кількість лексем. Під корневими словами розуміються безафіксальні лексичні утворення, представлені збігом основи лексеми з її коренем. В англійській мові це такі слова як *flight; journey; steward; berth; alien; transfer; track; ticket; terminal; snack* тощо. Слід зазначити, що запозичені монолексемні терміни (за винятком складних термінів) віднесені до групи простих (корневих) термінів.

Відомо, що кореневі слова входять до ядра основного словникового фонду мови. Вони характеризуються більшим номінативним потенціалом, що реалізується через різні механізми деривації. Для корневих слів характерна нелінійна (семантична) деривація. Завдяки механізму семантичної деривації кореневе слово розвиває систему своїх конкретних значень, представлених лексико-семантичними варіантами, де вони функціонують як автономні утворення.

Разом з тим, кореневі слова можуть брати участь як будівельний матеріал у функції опорних компонентів у складі композитів чи словосполучень. В даному випадку ми маємо справу з так званою лінійною деривацією. Лінійна деривація суттєво обмежує потенціал семантичної деривації корневих слів, принаймні у сфері терміноутворення, тому семантична деривація корневих слів має дуже обмежений характер у галузі лінійного терміноутворення [46, с. 5].

Афіксальні похідні лексеми. Як відомо, до афіксальних утворень відносяться лексичні одиниці, основа яких містить кореневу морфему та афікси. У зібраному англійському матеріалі структура досліджуваних одиниць має чіткий афіксальний характер. Тут спостерігається використання 12 основних афіксів: *-or, -al, -er, -ing, -ist, -ancy, -tion, -age, -ess, -ism, -ation, re-* (*administrator; arrival; bearer; boarding; excursionist; stewardess; return; rattler; palmer; package i m.д.*).

До складних за структурою можна віднести терміни, що мають у своєму складі не менше двох корневих морфем. В англійському матеріалі такі термінів

виявилися натувні: *aircrew; call-bell; doorman; airline; airport; sex-tour; rollaway; resort-hotel; railroad; penthouse* і т.д.

Слід зазначити, що графічна форма складних термінів в англійській мові не встановилася: є написання як через дефіс, так і разом, що призводить до збільшення кількості лексичних одиниць і виникнення складнощів при їх дослідженні: *doorkeeper, door-keeper*. Крім зазначених словоформ спостерігаються інші варіанти комбінацій написання складних термінів: *air hostess, air-hostess; guide book, guidebook*. Слід зазначити і триваріативне написання: *customhouse; custom-house; custom house*. Наявність даних варіантів формально підтверджує існування в англійській тенденції переходу словосполучень у складні слова. Українській термінологічній групі таке явище не властиве.

Слід зазначити, що складні терміни, у свою чергу, поділяються на:

1. терміни-редуплікати (наприклад, *double-double*);
2. терміни-символослова (таких прикладів не виявлено);
3. терміни-моделеслова (таких прикладів не виявлено);
4. багатоконпонентні терміни (різновидом яких є ланцюжкові терміни);
5. аглютиновані терміни (таких прикладів не виявлено).

Модель аббревіатурного утворення термінів є досить ємним і в той же час цілком економічним способом терміноутворення. З урахуванням форми аббревіатурні терміни можна виділяти:

1. складноскорочені терміни:
 - *aparthotel* (готель, в якому номерний фонд складається переважно з апартаментів з невеликою кухнею);
 - *boatel* (готель для подорожуючих човнами з причалами);
 - *customs* (митниця);
 - *ecotour* (екологічний тур);
 - *eco-tourism* (екотуризм);
 - *check-out-time* («виїзна» розрахункова година);
2. складноусічені терміни (таких прикладів не виявлено);

3. телескопічні терміни:

- *brunch* (бранч);
- *motel* (мотель).

4. акронімні терміни (таких прикладів не виявлено).

Термінологічне поєднання. Підсумки проведеного аналізу туристичних термінів свідчать про те, що характерною рисою сучасної європейської термінології є яскраво виражена перевага ТС над однослівними термінами. У цій термінології однослівним спеціальним одиницям належить менше половини у кількості виділених одиниць, тоді як частка словосполучень в аналізованому лексичному масиві становить близько 56% в англійській термінології [40, с. 55].

У ході аналізу було виявлено кілька основних типів моделей, за якими утворюються ТС в досліджуваній галузі знання, причому такі ТС складаються з ядерного елемента, вираженого іменником в називному відмінку, і визначальних елементів.

Деякі вчені зазначають, що терміни-словосполучення займають значне місце у системі термінології, становлячи переважну кількість термінів в обстежених технічних дисциплінах. Поява та активне функціонування ТС у термінологіях різних галузей знання слід, мабуть, розцінювати, як мовне вираження властивості термінологічної системи взагалі, та ізоморфно відображати систему понять своєї предметної галузі. Досить очевидним видається той факт, що збільшення знань про предмет, що вивчається, вимагає постійного додавання нових атрибутів до вже відомих термінів.

Форма терміну стає необхідним засобом відображення виявлених родовидових та інших термінологічних відносин. Таким чином, спеціальне словосполучення, з одного боку, знаходиться в тій чи іншій системі термінологічних відносин, будучи членом певного термінологічного поля, з іншого боку, ТС входить до системи словосполучень тієї чи іншої мови, будучи одним із «звичайних» словосполучень і відрізняючись від останніх рядом лінгвістичних та екстралінгвістичних ознак [50, с. 12].

Основні властивості термінологічних поєднань полягають у наступному:

- ТС виражають поняття;
- ТС мають певний ступінь стійкості;
- компонентам ТС властиво збереження своїх прямих номінативних значень;
- для ТС характерною рисою є приналежність до нейтрального стилю;
- відсутність синонімії.

Проте твердження про відсутність синонімії як одне з основних властивостей термінологічних словосполучень є не зовсім переконливим. Навіть результати локального дослідження окремо взятої туристичної термінології демонструють, що приблизно 50% випадків синонімічний термін є словосполученням, наприклад:

- one way ticket – single ticket;
- accommodation ladder – companionway;
- abolition – cancellation.

Втім, тут слід зазначити і те, що можливість варіювання семантичного аспекту в термінології справді зменшується із ускладненням структури спеціальної одиниці. Вчені відзначають сформовану обернено пропорційну залежність між ймовірністю варіювання та ступенем складності термінологічної структури, що створює контекст, який певною мірою перешкоджає утворенню спеціальних одиниць з абсолютно подібним або подібним значенням [50, с. 13].

Найбільш поширеним видом складових термінів для досліджуваної термінології стало двокомпонентне атрибутивне словосполучення. Даний вид словосполучень складається зі стрижневого елемента, який, як правило, виражений іменником в називному відмінку; та визначального елемента, який може бути представлений словами, що належать до тих частин мови, які здатні відображати певні ознаки предметів, процесів, станів (прикметники, дієприкметники, прислівники). Відмінність між типами двокомпонентних атрибутивних словосполучень складає саме спосіб формального виразу визначального компонента [14, с. 138-139].

Серед англійських ТС домінуючою є субстантивна модель атрибутивних словосполучень, де як прийменниковий відмінок виступає іменник. Словосполучення, структурна формула яких представлена як «N+N» (у цій роботі дотримуємося загальноприйнятої системи скорочень, що використовуються для представлення структурних типів словосполучень: N – іменник; A – прикметник; V – дієслово; Ving – дієслівна форма, що закінчується на -ing; Ved – дієслівна форма, що закінчується на -ed, Adv – прислівник, Num – чисельник, P – займенник, p – прийменник, c – сполучник легко створюються в системі сучасної англійської туристичної термінології). Приклади такого типу словосполучень:

- air travel – кількість годин, проведених у повітрі;
- baggage car – багажний вагон;
- baggage room – камера схову.

Цікавим є двокомпонентне термінологічне словосполучення *Island hopping*, де прислівник *hopping* субстантивований, таким чином це поєднання відноситься до моделі «N+N».

Слід зазначити, що цей структурний тип атрибутивних словосполучень в англійській зустрічається значно частіше, ніж в українській. Це поєднання двох іменників, у якому перше слово постає як визначення до другого:

- adventure tour – пригодницький тур;
- baggage car – багажний вагон;
- budget travel – бюджетний туризм;
- business tourism – діловий туризм.

В англійській мові у разі відсутності в першого слова багатокомпонентного терміну ад'єктивного афікса важко однозначно визначити, до якої частини мови належить слово-визначення і, відповідно, важко розмежувати словосполучення та складне слово. Такі термінологічні утворення поділяються на складні слова і власне словосполучення. Хоча проблема розмежування складного слова і словосполучення отримує неоднозначне тлумачення, як у вітчизняній, так і в зарубіжній лінгвістичній літературі, навіть поверховий огляд основних джерел інформації щодо даного питання дозволив виявити деякі загальні принципи,

достатні для вироблення основної стратегічної лінії авторів при аналізі двокомпонентних «N+N».

Серед критеріїв розмежування складних слів і словосполучень, що найчастіше згадуються, можна назвати такі, як фонетичний критерій, наприклад, злитна вимова, єдиний наголос, поєднання фонетичного і семантичного критеріїв, критерій семантичної спаяності компонентів [14, с. 221].

Існують ще й інші критерії, що мають більш практичний характер, наприклад, однією з явних ознак складного слова є неможливість вживання інших слів між його елементами, а також неможливість зміни порядку дотримання компонентів.

Всі перераховані вище відмітні ознаки є проявами базових відмінних характеристик складного слова, а саме, цілісності семантики і цільнооформленості, іншими словами, формальної та логічної цільнооформленості складного слова [6, с. 14].

Первинними ознаками суцільнооформленості складного слова є:

- утворення як єдина формотворча основа;
- утворення як єдина словотворча основа;
- неможливість поділу компонентів утворення будь-якими іншими словами;
- злита вимова;
- злите або дефісне написання утворення;
- наявність єдиного наголосу [3, с. 18].

У нашому випадку словосполучення типу «N+N» мають в основному роздільне написання, але в деяких джерелах можуть зустрічатися і у вигляді складного слова, як правило, в дефісному написанні, наприклад, *baggage-man* (носій), *baggage-room* (камера зберігання) або *baggage man*, *baggage room*; або навіть у злитому, наприклад, *customhouse*, *custom-house*, *customhouse* (митниця).

Крім того, в досліджуваному лексичному масиві зустрічаються словосполучення, визначальний компонент яких виражений ланцюжковим терміноелементом, що, у свою чергу, ускладнює співвідношення його з тією чи

іншою частиною мови. Прикладами таких ланцюжкових термінів, у складі яких є не менше трьох щодо самостійних основ, є: *around-the-world journey* (навколосвітня подорож); *coast-to-coast flight* (трансатлантичний рейс); *round-the-world trip* (подорож навколо світу).

При визначенні частини промови такого роду терміноелементів є справедливим спиратися на базовий компонент (world) (компоненти (coast / coast)) ланцюжкової частини терміну. У цьому плані англійська зближується з мовами ізолюючого типу, в яких складаються «голі» корені слів, без граматичного оформлення. Саме з цим пов'язане існування варіантів написання тих самих термінів: злите, через дефіс, роздільне.

Наступними за поширеністю є атрибутивні термінологічні словосполучення з прикметником до функцій прийменникового відмінку: *advance timetable* (завчасний розклад регулярних рейсів); *American Plan* (американський план); *common room* (загальний зал); *continental breakfast* (континентальний сніданок). Структурна формула таких словосполучень – «A + N».

Менш поширеними є словосполучення з дієприкметником теперішнього часу як препозитивного визначення, структуру яких можна визначити формулою «Ving +N», наприклад: *bathing place* (морський курорт); *crossing tour* (тур через усю країну); *dining car* (вагон-ресторан); *boarding card* (посадковий квиток).

Перебуваючи в прийменниковому відмінку до ядерного компонента словосполучення, дієприкметник теперішнього часу набуває ад'єктивних властивостей, оскільки стає засобом вираження ознак такого ж типу, який виражається прикметником. Проте, статус першого елемента у таких словосполученнях ще й цілком визначене, і визначення цього статусу викликає деякі розбіжності. Справді, дієприкметники теперішнього часу, виступаючи у ролі означення іменників, уподібнюються до певної міри прикметникам, але традиційно вважається, що дієприкметники так званих «terminative» (або «conclusive») дієслів в англійській мові зберігають властивість останніх висловлювати тимчасові відносини (*camping trip*) на відміну від дієприкметників теперішнього часу «non-terminative» (або «inconclusive») дієслів, яким менш

властива ознака відображення процесів і які, таким чином, є носіями постійної ознаки (*boarding house*). Але в обох випадках очевидним є той факт, що дієприкметники стають носіями не процесуальної (тимчасової), а, швидше, видової ознаки іменника, що визначається [11, с. 5].

Таким чином, ми маємо справу з ад'єктивізованими дієприкметниками, що втратили тимчасові і набули якісні ознаки. Тому видається виправданим стверджувати, що перші елементи такого роду словосполучень є різновидами прикметників, що відображають постійну якість об'єкта, що описується за їх допомогою, генетично висхідними до неособистих дієслівних форм – дієприкметників. Підтвердженням цього є і результати трансформаційного аналізу, які у окремих випадках показали можливість перетворення словосполучення «дієприкметник теперішнього часу + іменник» в комбінацію «іменник + герундій», наприклад: *sleeping car – car for sleeping*.

Герундій, як відомо, використовується для висловлювання не тимчасової ознаки, а для вираження призначення, яке є постійною ознакою предмета. У даному випадку герундіальні утворення перекладаються українською мовою за допомогою прикметника, що знаходиться в прийменниковому відмінку до ядерного іменника або ж за допомогою комбінації ядерного іменника та постпозитивного прийменникового визначення з приводом «для», наприклад: *sleeping car – «вагон для сну» («спальний» вагон)*.

У ході аналізу було виявлено кілька другорядних типів моделей, якими утворюються англійські двокомпонентні термінологічні словосполучення в нашій сфері знання.

Серед складових термінів виявлено модель з чисельником у ролі визначального елемента (Num + N). У зібраному матеріалі є: *first class; second class; third class*. Незначне число, а саме 2 туристичні терміни утворені за допомогою іменника в присвійному відмінку як препозитивне визначення (модель «N's+N») – *traveller's check; traveller's cheque*, перший компонент яких відбиває ознаку одухотвореності, з погляду термінологічного вживання несуттєвий.

Було також виявлено приклад, відповідний моделі «V+N» (*dine-around plan*), де співвідношення препозитивного терміноелементу до тієї чи іншої частини мови було зроблено на основі опорного елемента.

Як показав аналіз, складові двокомпонентні терміни представлені переважною більшістю. Серед трикомпонентних англійських туристичних термінів найпоширенішими є такі моделі, перелічені в порядку зменшення:

- словосполучення, до основи яких нанизуються дві основи іменників, N+N+N (*charter, class fare; city packages tour; nature study tour; rail adventure tour*);
- у складених термінах, до основи яких нанизується основа іменника з прийменником, що відповідають моделі «N+p+N» (*administrator on duty; bill of entry; place of interest; travel by land*) використані такі прийменники, як *on; of; out; by*.

Оскільки такого роду прийменникові словосполучення є характерними для англійської мови в цілому, а відсоток їх у аналізованій термінології дуже малий, це можна вважати свідченням витіснення прийменникових поєднань компактнішими формами, тобто тенденції до компресії, що спостерігається в спеціальній лексиці.

Виявлено 3 терміни, побудовані за моделлю «A+N+N», з прикметником і іменником, на основі словосполучення (*majestic mountains tour; round trip ticket; round way ticket*).

Виявлено 2 терміни, що відповідають моделям «A+A+N», тобто з прикметниками, на основі словосполучення (*foreign independent tour; Full American Plan*) та «N+Ving+N» – модель з іменником і дієприкметником справжнього часу, як препозитивні компоненти (*all-expence sightseeing tour; horse riding tour*).

Всі наступні представлені моделі використані один раз у досліджуваній термінології. Деякі з них можуть бути віднесені до групи квазітермінів:

«Ving + p + N» (*checking out time*);

«Num+N+N» (*one way ticket*);

«N+A+N» (*world round trip*);

«N+c+N» (*bed and breakfast*) – за цією моделлю утворюються квазітерміни;

«V/V+N» (*fly/drive tour*).

Останній приклад демонструє яскраву особливість дослідженої термінології, яка полягає у використанні інфінітивних основ як основний атрибутивний компонент у складовому терміні.

Є 1 чотирикомпонентний термін, до основи якого нанизуються іменники з сполучником, N+c+N+N (*health and fitness tour*). Ця модель також використовується для утворення квазітермінів.

Аналіз типів англійських багатоконпонентних термінологічних словосполучень дозволяє зробити висновок про те, що найбільш типовими у терміносистемі ділового туризму є двокомпонентні словосполучення, що утворюються шляхом визначення вихідного терміну, в яких атрибутивним елементом виступають ад'єктивізовані іменники. Значення визначального елемента зазвичай свідчить про функцію (*cabin crew*), властивість (*boat tour*), форму об'єкта (*baggage car*), що позначається ядерним елементом.

3.2. Семантичні особливості термінів ділового туризму

Поряд із формально-структурними та етимологічними характеристиками важливим аспектом вивчення лексики є аналіз взаємодії різних значень одного слова та його зв'язків з іншими словами.

Для сучасної науки характерний системний підхід до вивчення об'єктивної дійсності. У цьому під системою зазвичай розуміється сукупність елементів, що у взаємодії. Зв'язки та відносини між елементами, властиві системі загалом, чітко простежуються у її одиницях та частинах.

Незважаючи на фактично невичерпні запаси слів, багатопланову їх сутність, різноманітний характер зв'язків, словниковий склад мови є певною системою, яка не виходить за межі загальномовної системи, а навпаки, бере активну участь у її логічному розвитку.

Слова в рамках лексичної системи мови існують не ізольовано, а в тісному зв'язку один з одним, утворюючи системи, побудовані на різних підставах:

- семантико-граматичні (частини мови);
- словотворчі (словотворчі гнізда);
- семантичні (синоніми, антоніми, омоніми, семантичні поля, лексико-семантичні групи і т.д.) [13, с. 57-58].

Система (у лінгвістичному розумінні) – це сукупність елементів, що у відносинах і зв'язках один з одним утворює певну цілісність, єдність. Цілісність системи досягається внутрішньою зв'язаністю мовних елементів різних рівнів, їх залежністю від місця та функції у мові.

Таким чином, у поняття системності лексики включені дві взаємозумовлені характерні ознаки цього рівня:

- по-перше, лексична система як набір словникових одиниць (слів і зворотів, що є називними засобами);
- по-друге, лексична система як форма організації цих одиниць та способи взаємодії.

Отже, взаємодія різних значень одного слова та його відносини з іншими словами надзвичайно різноманітні. В цілому вони утворюють складну лексичну систему, багатоярусний характер, який може бути розглянутий у такій послідовності:

- у межах одного слова – розкриття його значення (значень), зв'язок різних значень між собою (полісемія) та розрив цього зв'язку (омонімія, паронімія);
- у межах словникового складу – опис різних типів семантичного зв'язку слів та особливостей їх ономасіологічних ознак (синонімія, антонімія, за подібністю походження, сфери вживання, функціонально-стильової власності тощо), виявлення їх парадигматичних, синтагматичних та дериваційних відносин;
- у межах загальномовної системи – встановлення залежності семантичної структури слова від формально-граматичних ознак, фонетичних змін

та інших власне лінгвістичних факторів; вплив паралінгвістичних факторів, що супроводжують мовленнєве спілкування, та екстралінгвістичних факторів [17, с. 104].

У сучасному мовознавстві міцно закріпилася позиція щодо лексики як системи систем. Дана позиція знайшла своє вираження у визнанні факту існування в мові різних груп слів, протиставлених за значенням, формою, ступенем подібності форм і значень, за характером відносин, що складаються між словами, що утворюють ту чи іншу групу тощо. Проте системність лексики проявляється не тільки у наявності певних семантичних груп, семантичних полів, класів чи опозицій (типу споконвічне – запозичене, активне – пасивне, нейтральне – стилістично маркіроване), а й у самому характері вживання лексичних одиниць, де також спостерігаються певні закономірності (наприклад, антоніми можуть вживатися часто в одних і тих же контекстах, така ж картина спостерігається у синонімів, а різні значення одного і того ж слова вживаються, як правило, в контекстах, що не збігаються).

Отже, сутність загальномовної системи (як і її рівнів) виявляється і пізнається у процесі функціонування мови, яка, своєю чергою, впливає на характер загальномовних змін, визначальних для розвитку системи мови.

Характерною особливістю лексичної системи мови є її відкритість, оскільки лексика – це найрухливіший рівень мови, вона найбільшою мірою відображає зміни в різних сферах життя (одні слова старіють та йдуть з мови, інші народжуються чи запозичуються). Щодо термінологій та їх упорядкування, то можна з упевненістю сказати, що систематизатори термінології в тій чи іншій галузі знання постійно стикаються з такими явищами, як багатозначність термінів, їх неточність, наявність синонімічних рядів, а також термінів-описів, порушення предметно-логічних зв'язків між термінами (наприклад: роду та виду, цілого та частини, загального та частини тощо) [10, с. 62].

Якщо аналіз семантичної структури слова наочно показує рівень самостійності його значення та її межі, характеризуються системні відносини лише на рівні одного слова, то синонімія (однойменність) є яскравим і

переконливим доказом системних лексичних взаємин у групах, близьких за значенням слів. Саме можливість синонімізації двох і більше лексичних одиниць дозволяє говорити про силу їхнього семантичного зв'язку між собою.

Синонімія термінів – один із видів невідповідності термінів і понять термінів, надмірність засобів формального вираження поняття. Проблема синонімії термінів, використання кількома спеціальними лексичними одиницями для назви одного поняття, є однією з основних та найбільш важливих проблем термінознавства [30, с. 184]. Проблема синонімії найменувань понять та уявлень існує як у спеціальній, так і у загальнонавчальній лексиці [30, с. 185].

Насамперед, слід зазначити, що під поняттям синонімії у загальнонавчальній мові та в термінології розуміють іноді не зовсім однакові явища.

У загальнолітературній мові синоніми – різнозвучні, але збігаються за значенням чи мають схоже, близьке значення слова. Таке визначення О. Реформатський оцінює як неточне і неясне та вносить істотне доповнення до розуміння цього явища, що полягає в тому, що слова – синоніми «називають ту ж річ, але співвідносять її з різними поняттями і тим самим через назву розкривають різні властивості цієї речі» [37, с. 4].

Вкрай позитивно синоніми впливають на стилістичну реалізацію тексту, а також на надання мовленню барвистості. Але це цінно лише у загальнонавчальній мові. Існує підстава припускати, що у загальнонавчальній лексиці повна еквівалентність значення практично відсутня [37, с. 5]. Саме цими, найбільш суттєвими ознаками загальнолітературні синоніми відрізняються від термінологічних. У термінології синоніми співвідносяться з тим самим поняттям.

Слід враховувати, що наукове мовлення призначено для передачі інформації. Стилiстична нейтральність більшістю термінознавців розглядається як невіддільна властивість, яка є ознакою терміну [14, с. 104].

Однак, наприклад, у гуманітарних науках можливість суб'єктивного трактування деяких понять веде до розмивання меж понять, що спричиняє нестійкість значень термінів, а отже, знижує ступінь їхньої незалежності від контексту. Боротьба між ідеологіями, а також суб'єктивне трактування понять

призводять до появи у термінів у мовленні емоційного забарвлення. У цьому найбільш усталені емоційно-оціночні конотації в окремих випадках здатні проникати й у мову та зберігатись і поза контекстом.

У випадку термінологічних дублетів, тобто термінів, які повністю збігаються за значенням, з'являються терміни-синоніми, тобто збігаються за значенням терміни, що відрізняються спрямованістю та ступенем емоційного забарвлення. Слід припускати, що і в цих випадках буде проявлятися термінологічна тенденція до збереження одного терміну для одного поняття шляхом або закріплення одного з варіантів єдиного, або не тільки стилістичної, але і смислової диференціації термінів.

Існує дуже поширена думка, що необхідною умовою упорядкування будь-якої термінології є прикріплення до «кожного поняття лише одного терміну» [14, с. 8]. Основна причина такого негативного ставлення вчених-термінологів до вищеназваних явищ полягає в тому, що вони можуть перешкодити продуктивному виконанню термінами (та їхньою системою) своєї базової функції, тобто функції зберігання та адекватної передачі закладеної в них інформації про певну галузь знання [19, с. 95].

Причини та джерела виникнення синонімів (дублетів) у термінології частково загальні із загальнолітературною мовою, а, частково, – відмінні від неї.

Синонімія (в усіх формах проявів) особливо явно виражена у ранніх етапах формування термінологічної системи, коли ще відбувся природний (і штучний) відбір кращого терміну і співіснують багато запропонованих варіантів термінологічного найменування. Це ж можна спостерігати і зараз на прикладі формування термінології нових галузей знання, до якої відноситься й лексико-семантична система, що досліджується нами.

Синонімія термінів відзначається зазвичай у числі недоліків багатьох сучасних термінологій. Наявність кількох синонімічних термінів викликає у фахівців, що користуються ними, прагнення (зрозуміле звичкою до того, що різні слова мають різні значення) знаходити між ними різницю (часто несуттєву), що призводить до спотворення їх змісту [19, с. 103].

На термінологічні системи поширюються загальні лексико-семантичні закономірності функціонування та розвитку. Отже, говорячи про синонімію термінів, необхідно враховувати відому реально існуючу співвіднесеність цієї ознаки. Деякі дослідники висловлюються з цього приводу категорично, вважаючи, що у загальному тлумачному словнику слово-термін має описуватися лише як слово, елемент мовної системи. Термінам властива (і навіть близька як спосіб вимірів) антонімія, синонімія (найзвичайніша відмінність синонімів як слів рівнозначних – їхня відмінність за способом номінації, зокрема наявністю або відсутністю термінування позначення), полісемія. Мовні властивості лексичних значень притаманні конкретній та термінологічній лексиці, як і абстрактній та нетермінологічній.

Отже, синонімія термінів призводить до ускладнення взаєморозуміння та викликає незліченні суперечки про терміни. Тому в роботах, присвячених нормалізації термінолексики, традиційно висувається вимога відсутності синонімів, яка в ранніх роботах пред'являлася до терміну, а в пізніших – до термінології, що впорядковується, особливо стандартизується [7, с. 142]. Але це вимога до ідеальних термінологічних систем. У реальних термінологіях чимало термінів, яким властива синонімія.

Аналіз синонімічних термінів у цій роботі проводився, виходячи з таких визначень: абсолютні синоніми – синоніми з тотожним значенням; умовні синоніми – синоніми з подібним значенням (які використовуються в певних умовах як абсолютні синоніми) [7, с. 143].

С. В. Гриньов-Гриневиц підрозділяє абсолютні синоніми насамперед на варіанти абсолютні синоніми, отримані варіацією форми терміну та дублети – абсолютні синоніми з різною формою [14, с. 105].

Деякі дослідники поділяють синонімію та варіантність, і вважають, що варіантність не можна розглядати як різновид синонімії. Однак лексеми, що відрізняються навіть однією літерою, є різними самостійними термінами та відповідають ознакам абсолютних синонімів, так як використовуються для називання одного поняття.

У досліджуваній англійській термінологічній групі виявлено такі приклади варіативності термінів:

1) *door-keeper* – *doorkeeper*; *time-table* – *timetable*; *custom-house* – *customhouse*; *eco-tourism* – *ecotourism* – ці терміни належать до графічних варіантів, так як розрізняються за своїм графічним виглядом, чи написанням.

Виділення графічних синонімів в англійському списку може вважатися суто умовним, оскільки в сучасній англійській мові є величезна кількість слів, що мають подвійну (а іноді і потрійну) форму написання, і це вважається звичайним явищем.

2) пари термінів *campground* – *campsite*; *itinerancy* – *itineration*, що відрізняються лише словотворчими афіксами, віднесені до словотворчих варіантів;

3) приклади морфологічних варіантів, що відрізняються лише словозмінним афіксом, є терміни: *chartered flight* – *charter flight*;

4) синтаксичні варіанти – варіанти термінів-словосполучень, що відрізняються синтаксичною моделлю утворення (порядком слів та ставленням між ними): *package tour* – *tour package*; *round-the-world trip* – *world round trip*;

5) композитні варіанти – морфолого-синтаксичні варіанти, утворені додаванням слів або основ багатоконпонентного терміну: *air terminal* – *airterminal*; *round trip ticket* – *round-trip ticket*; *return ticket* – *return ticket*; *air hostess* – *air-hostess*; *guide interpreter* – *guide-interpreter*; *jeep safari* – *jeep-safari*; *baggage room* – *baggage-room*; *baggage man* – *baggage-man*; *boarding house* – *boarding-house*; *round trip* – *round-trip*; *half pension* – *half pension*; *guide book* – *guidebook*; *self drive tour* – *self-drive tour*; *sex tour* – *sex tour*; *custom house* – *custom-house*; *custom house* – *customhouse*; *tour leader* – *tourleader*; *tour operator* – *touroperator*.

Зазначимо, що синоніми доцільно відносити до композитних варіантів, навіть якщо процес композиції виявлено хоча б у одному з терміноелементів полілексемного терміну.

б) приклади морфолого-синтаксичних варіантів є еліптичні варіанти, тобто утворені еліпсисом багатокomпонентного терміну без зміни його значення: *Pullman coach – Pullman; Pullman coach – coach; air terminal – terminal; single ticket – single; return ticket – return; air hostess – hostess; tour voucher – voucher; lounge pavilion – lounge; departure lounge – lounge; all-inclusive tour – all-in; cruise liner – liner; double room – double; duplex apartment – duplex; single room – single; triple room – triple; public house – pub; full pension – pension; Full American Plan – American Plan; return trip – return; charter flight – charter; safari tour – safari; buffet style – buffet; tour leader – leader; all-expense sightseeing tour – sightseeing tour; toui- guide – guide; express train – express;*

7) терміни *boat hotel – boatel* віднесено до аббревіатурних варіантів, утворених додаванням частин слів багатокomпонентного терміну;

8) різновидом короткого варіанта є і усічений варіант, утворений відкиданням кінцевої частини однослівного повного варіанта, наприклад: *cancellation – canx; return-ticket – return; air-hostess – hostess; railroad – road; railway – rail; all-inclusive tour – inclusive tour; camping – camp; luncheon – lunch; passenger – pax; familiarization trip – fam trip; tourleader – leader.*

Варіанти можна вважати одним з двох базових різновидів абсолютних синонімів, тобто синонімів, що мають однакове значення. Другим різновидом є дублети. Якщо розглядати варіанти як абсолютні синоніми, одержані в результаті варіації форми терміна, то дублети отримують визначення абсолютних синонімів з різною формою. Аналізуючи виявлені серед досліджуваної термінології дублети, можна назвати:

1. Ареальні дублети, що відрізняються ареалом поширення (у роботі використані загальноприйняті скорочення *US – USA – США; UK – United Kingdom – Об'єднане королівство; Can – Canada – Канада*): *baggage (US) – luggage (UK); baggage car (US) – luggage van (UK); Pullman (US) – sleeping car (UK); diner (US) – restaurant car (UK); one way ticket (US) – single ticket (UK); railroad (US) – railway (UK); baggage room (US) – luggage office (UK); baggage check (US) – luggage receipt (UK); baggage check (US) – luggage ticket (UK); hand baggage (US) – hand*

luggage (UK); coach class (US, Can) – economy class (UK, US, Can); check-in desk (US) – check-in counter (UK); doorman (US) – doorkeeper (UK); traveler (US) – traveller (UK); traveler’s check (US) – traveller’s cheque (UK).

Слід зазначити, що однією з причин утворення синонімів в англomовній діловій туристичній термінології є той факт, що англійська мова є основною мовою у кількох країнах світу, а саме: в Австралії, США, Канаді, Новій Зеландії та, звичайно, у Великій Британії.

2. Дублети, що відрізняються хронологічним статусом: *stewardess (засм.) – flight attendant; hostelry (засм.) – hotel; hostel (засм.) – hotel.*

3. Різномовні дублети запозичені з різних мов: *alpinist (фр.) – cragsman; abolition (фр.) – cancellation; round way ticket – round trip (фр.) ticket; guide (фр.) – Tour manager; hotel (фр.) – inn; pension (фр.) – boarding-house; full pension (фр.) – full board; quay (фр.) – wharf; quay (фр.) – Pier; demi-pension (фр.) – Half board; half pension (1фр.) – Half board; concierge (фр.) – Doorkeeper; smorgasbord (шв.) – buffet style; foreign (фр.) Tour – outboard Tour; connoisseur (фр.) Tour – excursion Tour; connoisseur (фр.) tour – sightseeing tour; budget (фр.) Tourism – Social Tourism.*

Слід зазначити, що в ході аналізу було виявлено багатослівні дублети, один із терміноелементів яких за своїм походженням відноситься до іншої мови. Такі синоніми були віднесені до групи різномовних дублетів.

Умовні терміни можна визначити як терміни з нетотожним, але подібним значенням, що дозволяє за певних умов використовувати їх як рівнозначні [11, с. 25].

У зібраному для аналізу матеріалі представлені такі види умовних синонімів:

1. Текстуальні синоніми – умовні синоніми (терміни мови), один із яких набагато ширший за значенням, але коротше і використовується в тексті для заміни протяжнішого терміну в умовах, що виключають помилку в розумінні, наприклад: *tour agency – agency; travel agent – agent.*

2. Квазісиноніми (терміни – часткові синоніми) – терміни зі значенням, яке частково збігається, та які умовно використовуються як рівнозначні: *administrator* – *receptionist* (у значенні «адміністратор»); *car* – *carriage* – *coach*; (у значенні «вагон»); *stewardess* – *cabin girl* (у значенні «покоївка на пасажирському судні»); *path* – *road* – *route* – *way* (у значенні «дорога»); *second class* – *economy class* (у значенні «другий клас на пасажирському судні»); *economy class* – *tourist class* (у значенні «туристичний клас у літаку»); *accommodation* – *room* (у значенні «кімната»), *cruise* – *excursion* (у значенні «круїз»); *itinerary* – *route* (у значенні «маршрут»); *porter* – *bearer* (у значенні «носильник»); *flight* – *transfer* – *trip* – *voyage* (у значенні «переліт»); *jaunt* – *journey* – *tour* – *tiip* – *visit* (у значенні «поїздка»); *voyage* – *flight* (у значенні «політ»); *expedition* – *trekking tour* – *walking tour* (у значенні «похід»); *porter* – *doorkeeper* – *bell captain* – *door-keeper* – *conciierge* – *doorman* (у значенні «брамник»); *escort carrier* – *guide*; *jaunt* – *outing* – *ramble* – *walk* (у значенні «прогулянка»); *book of words* – *guidebook* – *guide book* – *handbook* – *itinerary* (у значенні «путівник»); *itinerant* – *tourist* – *traveller* – *traveler* – *voyager* (у значенні «мандрівник»); *excursion* – *expedition* – *journey* – *peregrination* – *tour* – *travel* – *trip* – *visit* (у значенні «подорож»); *cruise* – *voyage* (у значенні «морська подорож»), *path* – *road* – *route* – *way* (у значенні «шлях»); *track* – *rail* (у значенні «залізничний шлях»); *cabin* – *compartment* (у значенні «салон (літака)»); *itinerancy* – *peregrination* (у значенні «мандрівка»), *itinerant* – *peregrinator* – *wanderer* – *wayfarer* – *traveller* – *peripatetic* (у значенні «мандрівник»), *journey* – *tour* (у значенні «тур»), *excursionist* – *expeditionist* – *hiker* – *holidaymaker* – *sightseer* – *tour participant* – *tourist* – *tripper* -рах (в значенні «турист»), *itinerary* – *package* (у значенні «турпакем»); *bell captain* – *commissionaire* – *conciierge* – *doorkeeper* – *door keeper* – *doorman* – *hall-porter* – *porter* (у значенні «швейцар»), *excursionist* – *expeditionist* – *sightseer* – *tripper* (у значенні «екскурсант»); *excursion* – *jaunt* *outing* – *ramble* – *sidetrip* – *tour* – *trip* (у значенні «екскурсія»); *excursion* – *expedition* (у значенні «експедиція»).

Поряд зі словами однозначними існують багатозначні, або полісемантичні (полісемантичні, гр. *poly* – багато + *sema* – знак), а сама властивість слів мати

кілька значень називається багатозначністю, або полісемією. Всі значення слова при цьому між собою так чи інакше пов'язані, утворюючи досить складну семантичну єдність, яка називається семантичною структурою слова. Багатозначні зв'язки всередині багатозначного слова організують системність лексики. Багатозначність слова виникає в процесі історичного розвитку мови, коли слово внаслідок семантичних переносів, поряд із позначенням одного предмета або явища об'єктивної дійсності, починає використовуватися для позначення іншого, подібного до нього за деякими ознаками чи властивостями. Значний ступінь поширеності полісемії в англійській мові зазвичай пояснюється його моносилабічним характером, а також переважанням у ньому кореневих слів [7, с. 143].

На відміну від нетермінів, багато, з яких багатозначні, терміни в межах однієї науки повинні мати однозначність. Їм має бути властива чітко обмежена, переважно мотивована спеціалізація та абсолютна семантична точність. Тому при перерахуванні тих якостей, які характеризують терміни повинні характеризувати зразкові терміни. Звичайно, ця вимога дуже природна для термінології, так як однозначне співвідношення забезпечує необхідну точність інформації в науці, техніці та інших областях.

У зв'язку з вищевикладеним існує уявлення про те, що будь-який випадок відхилення терміну від моносемічності слід описувати як явище його неправильного вживання, але не як можливу властивість терміну – полісемічність [7, с. 144]. З іншого боку, не менш часто в літературі, що стосується питань термінології, можна зустріти зауваження про відсутність однозначності термінів, про полісемію багатьох з них і заклики боротьби з нею.

Проте випадки називання з допомогою однієї лексичної одиниці кількох понять можна розглядати не лише як прояв полісемії, а й як прояв омонімії. З сімдесятих років нашого століття багато термінознавців розглядають результати семантичних процесів, що відбуваються при запозиченні термінів із суміжних дисциплін та подальшій розбіжності значень таких термінів, саме як прояв омонімії.

У випадках, що охоплюють значні верстви термінологічної лексики, полісемія діє як прояв загальномовної закономірності, коли одна знакова форма (звукова чи графічна послідовність) здатна вмістити у собі низку змістів. Однак полісемія термінів не позбавляє можливості розуміти їх правильно. Зазвичай вказується, що термін не потребує контексту, оскільки він має бути зрозумілим без контексту. Але це становище не можна абсолютизувати, бо й у термінології контекст важливий, оскільки зміст терміну повністю розкриває лише його реальне функціонування.

Багатозначні слова виділяють своє головне та приватне значення на їхній функціональній основі, коли враховується поведінка слова в контексті. Головне значення слова – це значення, найменшою мірою обумовлене контекстом, а приватні значення – це значення, які найбільше залежать від контексту. Так, термін *charter* у першому значенні «*charter flight (чартерний рейс)*» (авіарейс, який організується у випадках, коли планові рейси авіаліній не справляються з навантаженням або коли в даний пункт немає прямих рейсів). У той самий час цей термін має такі окремі значення: «*an aircraft, boat, etc. available on charter (літак, судно і т.д., що здійснює чартерний рейс)*», «*charter holiday (чартерний відпочинок)*».

Термін “*porter*”, первинне значення якого: “*a person in charge of a gate or door; doorman (брамник, швейцар)*», у певному контексті може набути значення «*a person employed to carry luggage, parcels, supplies, etc., esp. at a railway station or hotel (носильник)*».

Багатозначний термін *route* має основне значення «*way, road (шлях, дорога)*» і додаткові значення, обумовлені контекстом: «*place (маршрут)*».

Багатозначним є термін *accommodation*, який використовується в туристичній термінології в наступних значеннях: «*квартира, кімната*», «місце (у поїзді, на пароплаві тощо)», «розміщення».

Залежно від контексту «*cabin*» може мати значення: «купе (поїзди)», «салон (літака)», «каюта (судна)». Тоді як його квазісинонім використовується лише в значеннях: «купе (поїзди)», «салон (літака)».

Термін «*bell captain*» має два значення в залежності від країни, де він використовується. У країнах Об'єднаного Королівства цей термін має значення «консьєрж, швейцар, воротар». У Сполучених Штатах та Канаді він використовується у значенні «порт'є».

Термін *boat* залежно від контексту може використовуватись у таких значеннях: «човен, шлюпка, катер». Як і термін *stewardess* – у контексті «авіалайнера» цей термін використовується у значенні «стюардеса, бортпроводниця». У контексті ж «пасажирського судна» – «покоївка» [25, с. 116].

Зазвичай можна спостерігати розвиток значень термінів у часі. Так, термін *jaunt* був зафіксований у 1592 році у значенні «*a fatiguing or troublesome journey* (довга стомлива подорож)». А приблизно через 100 років, 1678 року, він набув значення «*an excursion, a trip; esp. one taken for pleasure* (екскурсія, поїздка)».

Термін *voyage* має значення «*a journey by sea or water from one place to another* (морське подорож, плавання)» приблизно з 1310 року. Значення «*a flight through the air* (політ, переліт)» він набуває лише в 1667 році.

Лексема *outing* з 1375 використовувалася у значенні «*an action of going out* (прогулянка)». Приблизно з 1821 року використовується у значенні «*an excursion, pleasure-trip* (екскурсія)».

Слово *road* з 1888 року вживається у значенні «*an open way, зазвичай surfaced з asphalt or concrete, providing passage from one place to another* (дорога)». Приблизно в 1837 внаслідок усічення слова *railroad*, лексема *road* використовується і в значенні «*railroad* (залізниця)».

Спеціальна лексема *coach* з 1832 року відповідала українському еквіваленту вагон («*a railway carriage*»). А через сто років, у 1932 році, дана лексема набула значення туристського автобуса («*a single-decker bus*») [25, с. 117].

Отже, полісемія термінів – це природний прояв природних законів лексики. З нею можна боротися, її можна стримувати, але вона все одно знаходить і знаходитиме вихід у термінологію як складову лексики загальноповживаної мови. Але, водночас, називання однією лексичною формою кількох понять, що особливо належать до однієї предметної області, є однією з важливих

термінологічних проблем, оскільки воно зустрічається практично у всіх галузях знання і призводить до багатозначності та неточності значення терміну, що ускладнює спілкування фахівців та вчених.

Проблема багатозначності терміну протягом багато часу була однією з традиційних проблем термінознавства. Але випадки, коли однією лексичною одиницею називаються кілька понять, можуть бути кваліфікованими як полісемія (багатозначність) чи омонімія. Протягом кількох років у термінологічній літературі спостерігалися коливання атрибуції цього явища [11, с. 26].

Суть процесів, що ведуть до прояву полісемії та омонімії в термінологічній сфері, зводиться до відмінності в семантичній структурі термінів, і як результат, це породжується розщепленням значення вихідного терміну або перенесенням найменування на інше поняття.

Характерною рисою термінів, отриманих в результаті таких процесів, є наявність у їхній смисловій структурі деяких загальних сем. Бар'єр, що розмежовує явища полісемії та омонімії, у кожному конкретному випадку можна провести на підставі методу, описаного В. Лейчиком: «багатозначність можна констатувати в тому випадку, якщо в семантичній структурі термінів зберігається загальна головна сема, але розходяться другорядні, якщо ж в семантичній структурі спостерігається збіг другорядних сем, але розщеплення головних сем, тоді доводиться констатувати утворення омонімії» [25, с. 115].

У дослідженій англійській діловій туристичній термінолексичі можна виділити два приклади омонімії, що становить 0,5% від числа досліджуваних англійських лексем:

- Термін *commissionaire* використовується у значеннях: 1. комісіонер; 2. швейцар;
- Термін *itinerary* використовується у значеннях: 1. маршрут, 2. путівник, 3. турпакет.

Усередині досліджуваного лексико-семантичного поля українських омонімічних лексем не виявлено.

Оскільки мова науки відбиває швидкий розвиток науки і техніки, вона постійно поповнюється новими термінами, поява яких зумовлена практичними потребами. Одним із джерел поповнення словникового складу мови є власні імена. У досліджуваній групі термінів є лексеми, утворені з урахуванням власного імені. Такі терміни одержали назву епонімічних, або епонімних.

Деякі дослідники (Д. Лотте) висловлюють думку необхідності обмеження широкого застосування епонімічних термінів, оскільки вони розкривають зміст поняття. Незважаючи на це, О. Суперанська дотримується протилежної точки зору, вважаючи, що власні імена є невичерпним джерелом поповнення термінологічних систем.

Розвиток будь-якої наукової галузі знання, її прогрес часто пов'язаний з діяльністю окремих учених. Це спостерігається у всіх галузях і закріплюється у науковій термінології як епонімних термінів. Джерелом епонімних термінів можуть стати назви місць, де спостерігається те чи інше явище.

Питання про епонімні терміни – тема багатьох досліджень, у яких розкриваються причини їх появи, пояснюються докази тих чи інших вчених у необхідності їхнього існування, аналізується зміна семантики власного імені. Вирішується питання визначення мотивованості / невмотивованості цієї групи термінів. В даний час існує три точки зору:

- перша зводиться до того, що ці терміни відносяться до розряду невмотивованих (В.П. Даниленко);
- друга, що вони частково мотивовані (С.В. Казаріна);
- а третя заснована на тому, що епонімні терміни семантично та семіотично мотивовані та логічно виправні (В.М. Лейчик) [25].

Звісно ж, термінологічні одиниці типу *Pullman coach* («спальний вагон, туристський автобус»), *Spa* («курорт із мінеральними водами») – недостатньо семантично мотивовані. Термін *spa* утворений на основі назви міста-курорту у Бельгії, Спа. Слід зазначити зростаючу популярність даного терміну поза аналізованого поля. На сьогодні лексема *spa* широко використовується у

косметології, будучи видовим елементом у позначенні різних косметичних засобів, обладнання, процедур.

Зазначимо, що, хоча подібні терміни не відображають суті наукового поняття, апелятивна лексика буває нейтральною, а також неправдивою, і в свою чергу веде до нерозуміння серед фахівців.

Одним із типів епонімних термінів є спеціальні одиниці, до складу яких входять прізвища осіб, які безпосередньо зробили велике відкриття, очолили новий науковий напрямок. Серед англійських туристичних термінів виявлено один такого типу епонімний термін, що входить до складу полілексемного терміну, *Pullman coach* – залізничний вагон першого класу, тип плацкартного вагона, в якому на ніч всі сидячі місця переоснащуються в спальні, а простір вагона ділиться на купе різних розмірів. У кожному купе передбачений вбудований туалет та умивальник. У складі цього терміну відбито прізвище американського інженера і промисловця Дж. М. Пульмана (Pullman, George Mortimer, 1831-1897 pp.), який у 1865 р. створив такий вагон.

Висновки до Розділу III

Результати проведеного дослідження показують, що, англійській термінології ділового туризму загалом властива надмірність засобів формального вираження понять, тобто для даних термінологій характерне явище синонімії. Кількісний аналіз показав, що рівень синонімії в англійській туристичній термінології високий (понад половину). Вважається, що відсоток синонімії є ознакою нестійкості термінології. Найбільш поширеними видами синонімів у цій галузі є умовні синоніми, зокрема, квазісиноніми. Серед абсолютних синонімів переважають еліптичні варіанти.

За допомогою проведеного аналізу встановлено, що найпоширенішим видом складових термінів в англійській мові є двокомпонентне атрибутивне словосполучення: з іменником у функції препозитивного визначення. Більшість англійських моноксемних туристичних термінів утворено морфолого-синтаксичним шляхом за допомогою словоскладання.

Незважаючи на фактично невичерпні запаси слів, їх багатопланову сутність, різноманітний характер зв'язків, словниковий склад мови є певною системою, яка не виходить за межі загальномовної системи, а навпаки, бере активну участь у її логічному розвитку.

Зазначено, що синонімія термінів – одне із видів невідповідності термінів і понять термінів, надмірність засобів формального вираження поняття. Проблема синонімії термінів щодо використання кількох спеціальних лексичних одиниць для іменування одного поняття є однією з основних та найважливіших у сфері термінознавства.

ВИСНОВКИ

У цій роботі було проведено порівняльний системний лінгвістичний опис англійської ділової туристичної термінології.

Туризм як галузь наукового знання виділилася зовсім недавно. На відносну молодість сфери, що розглядається, вказують такі лінгвістичні явища, як відсутність наукових спеціальних словників і наявність передтермінів у складі відповідної термінології.

Молоді галузі знання, що формуються, проходять певний шлях становлення. Відомо, що термінологія будь-якої галузі знання проходить 3 етапи у своєму розвитку: наївний; ремісничий (донауковий); науковий.

За останнє десятиліття в мовознавстві спостерігається зростання інтересу до лінгвістичного аналізу спеціальної лексики окремих галузей знання, в тому числі і туристичної. Сучасний туризм – явище, що нині розвивається дуже швидкими темпами, тому туристична термінологія – це галузь спеціальної лексики, що викликає постійний інтерес із боку дослідників. Огляд змісту робіт показує багатоаспектність дослідження спеціальної лексики, що належить туристичній галузі. У цій роботі було досліджено деякі особливості англомовної термінології ділового туризму. У цьому дослідженні представлено характеристику термінологічної лексики, дано різні визначення терміну, відзначено особливості терміна, розглянуто різновиди спеціальних лексичних одиниць.

Виділення матеріалу для аналізу було проведено з урахуванням основних вимог, що пред'являються до терміну: відображення спеціального поняття, фіксація в спеціальному словнику, вживання в спеціальному науковому тексті.

Джерелом термінологічної лексики були різні словникові видання та публікації англійською та українською мовами. Основним словником для набору термінології став «Великий глосарій термінів міжнародного туризму». Відбір лексики зі спеціального (термінологічного) словника представляється дуже ефективним прийомом (менш трудомістким і якіснішим), з огляду на те, що

кількість термінів, зібраних у ньому, є найбільш повним порівняно з усіма видами відомих джерел, з яких може бути вилучена необхідна лексика.

Як ознаки, що відрізняють термін від слова, у нашому дослідженні відібрано такі ознаки: позначення поняття, приналежність до спеціальної галузі знань, точність значення, стилістична нейтральність, відсутність зв'язку з контекстом.

До специфічних особливостей терміна відносяться:

- 1) системність;
- 2) наявність визначення;
- 3) тенденція до однозначності у межах власного термінологічного поля;
- 4) стилістична нейтральність;
- 5) відсутність експресії.

Підставою класифікації англійських туристичних термінів є різні окремі ознаки термінів – змістовні, формальні, функціональні, та позамовні. Аналіз фактичного матеріалу показав, що основним способом утворення спеціальної лексики є морфологічний, представлений насамперед афіксальним словотворенням. Виділено процеси найбільш інтенсивного поповнення термінологічного складу мови: афіксація, словоскладання, запозичення, скорочення.

З метою вивчення структурних особливостей туристичної термінології було проведено формально-структурний аналіз лексики. Аналіз показав, що більшість туристичних термінів є полілексемними утвореннями, що є характерною рисою термінологій європейських мов.

З формальної точки зору більшість англійських туристичних однослівних термінів відносяться до групи простих лексем. Найменша кількість термінів мають виразний афіксальний характер. У ході проведення даного аналізу було виявлено невеликий відсоток складних лексем. Домінуючим типом двокомпонентних ад'єктивних словосполучень є ад'єктивно-субстантивна модель термінологічних словосполучень з прикметником, яка виконує функцію препозитивного визначення. Серед англійських багатоконпонентних термінів

домінуючою є двокомпонентна субстантивна модель атрибутивних словосполучень, де як препозитивне визначення виступає іменник.

Проведений етимологічний аналіз показав, що домінуючим процесом терміноутворення для спеціальних англійських одиниць є синтаксичний спосіб. Термінологія, будучи частиною загальнолітературної лексики й у значною мірою беручи витоки із загальнолітературної лексики, неспроможна ізолюватися від законів та її розвитку та функціонування.

Зазначено, що рівень синонімії термінів досліджуваного лексико-семантичного поля високий. Домінуючі позиції займають квазісиноніми. Серед абсолютних синонімів групи англомовних термінів переважають еліптичні варіанти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Авербух К. Я. Общая теория термина. М. : Моск. гос. обл. ун-т, 2006. 252 с.
2. Авербух К. Я., Карпова О. М. Лексические и фразеологические аспекты перевода. М. : Академия, 2009. с. 3.
3. Алексеева Л. М. Проблема термина и терминообразование / Перм. гос. ун-т. Пермь, 1998. 120 с.
4. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М. : Сов. энцикл., 1969. 608 с.
5. Ивина Л. В. Лингвокогнитивные основы анализа отраслевых терминосистем. Москва: Академический Проект, 2003. 304 с.
6. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад: навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця; Нова Книга, 2010. 232 с.
7. Біян Н.О. Лексико-семантична та структурна класифікація термінів в англійській мові. Львів: Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка. Іноземна філологія. 2009. Вип. 121. С. 142-149.
8. Блинова О. И. Термин и его мотивированность. Термин и культура речи. М.: Наука, 1981. С. 72-86.
9. Будилева В.С. Признаки терминов как основа их классификации. М.: Основа, 2002. 144 с.
10. Виноградова Л.В. Становление и развитие терминологии туризма в английском и русском языках. Актуальные проблемы лингвистики и методики преподавания иностранных языков: материалы Всероссийской научно-практической конференции (15 апреля 2010 г.). Уфа: РИЦ БашГУ, 2010. С. 61 – 66.
11. Гаврилина И.С. Моделирование и когнитивные основания терминосистемы профилактической токсикологии в современном английском языке: Автореф. дис. канд. филол. наук. М., 1998. 24 с.

12. Герд А. С. Терминологический словарь среди других типов словарей. Современная русская лексикография. Л. : Изд-во ЛГУ, 1981. С. 106 - 112.
13. Гринев С.В. Введение в терминоведение. М., 1993. 256 с.
14. Гринёв-Гриневиц С. В. Терминоведение. М. : Академия, 2010. 303 с.
15. Даниленко В. П. Русская терминология. М. : Наука, 1982. 246 с.
16. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Кудепко З. Б. Основы термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К. : Вид. дім "KM Academia", 2000. 218 с.
17. Дворніченко Л.О. Полісемія і синонімія в терміносистемі К. С. Станіславського. Вісник Київського університету. Літературознавство. Мовознавство. 1990. Випуск 32. С. 104-109.
18. Дубічинський В. Організація термінографічної праці в Україні. Вісник: Проблеми української термінології. Матеріали 6-ї Міжн. наук. конф. Львів. 2000. № 402. С. 3–5.
19. Загнітко Анатолій. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с.
20. Квитко И. С. Термин в научном документе. Львов: Вища школа 1976.128 с.
21. Кифяк В.Ф. Організація туризму. Чернівці: Книги – ХХІ, 2008. 344 с.
22. Ковешніков В. С. Інноваційні види туризму. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 4. С. 38–44.
23. Компонентно-структурний аналіз англomовних абревіатур у спортивній лексиці. Під ред. О. В. Романчук, О. В. Матвіяс, У. М. Проценко, І. М. Стифанишин, Н. А. Юрко. Функціональна лінгвістика. 2011. № 2, т. 2. С. 167–169.
24. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. М. : Наука, 1971. 720 с.
25. Лейчик В.М. Терминоведение. Предмет, методы, структура. М.: Издательство ЛКИ, 2007. 256 с.

26. Лейчик В.М. Терминоведение. Предмет, методы, структура. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2014. 264 с.
27. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. М., 1982. 149 с.
28. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг: підруч. для ВНЗ. К.: Знання, 2008. 661 с.
29. Мальська М. П., Микитенко Н. О., Котловський А. М. Англо-український словник термінів сфери туризму : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 448 с.
30. Матвіяс О. В., Романчук О. В., Базиляк Н. О. Комплексні фразеологічні одиниці у термінологічній системі галузі туризму. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2016. Вип. 60. С. 184–187
31. Михайленко М. В. Закрытый текст как базис терминосистемы. Збірник. наук, праць: Нові підходи до філології у вищій школі. Запоріжжя. 1998. С. 60.
32. Музичка Є.О., Петренко В.А. Стан і тенденції розвитку ділового туризму в Україні. Економіка та держава. 2018. № 1/2018. С. 55–60. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2018/12.pdf
33. Панько Т. І. Українське термінознавство: підручник [Текст] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. Львів: Світ, 1994. 216 с.
34. Перішко І.В. Сучасні тенденції формування лексики у сфері туристичних послуг. Молодий вчений. 2018. № 3.2 (55.2). С. 104–109.
35. Перро С., Оернер Ж.М. Необхідність “туризмології”. Наукові записки КІТЕП. Вип. 1. 2001. С. 73–78.
36. Прима В.В. Туристична термінологія : семантика і функціонування : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 124 с.
37. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология. М. : Наука, 1959. С. 4-28.

38. Семенов В.Ф., Фадеева Г.І. Умови і сучасні тренди розвитку ділового туризму в Україні і світі. Регіональна економіка та управління. 2017. № 5 (18). С. 149–156.
39. Смолій В. А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. К.: Слово, 2006. 372 с.
40. Степанова М. Д., Чернишова И И. Лексикология современного немецкого языка. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache: Учеб, пособие для студентов лингвистических и педагогических факультетов высших учебных заведений. 2-е изд., испр. М. : Издательский центр “Академия”, 2005. 256 с.
41. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории. М. : 1989. 267 с.
42. Табанакова В. Д. Авторский термин: знаю, интерпретирую, перевожу. Тюмень : Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 2013. 207 с.
43. Фурт Д. В., Дмитрук Л. А. Термінологія: навчальний посібник. М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін. Кривий Ріг, 2020. 172 с.
44. Хаютин А. Д. Термин, терминология, номенклатура. Д.: Учеб. пос. Самарканд, 1972. 130 с.
45. Черноватий Л. М., Карабан В. І, Омелянчук О. О. Переклад англomовної технічної літератури. Електричне та електронне побутове устаткування. Офісне устаткування. Комунікаційне устаткування. Виробництво та обробка металу. Навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга 2006 296 с.
46. Шиманская И.Э. Терминологические инновации в области современной архитектуры (на материале англоязычной научной периодики): Автореф. дис. канд. филол. наук. Киев, 1990. 24 с.
47. Burkhard S., Kow N., Fuggle L. Travel Trend Report 2020. Trekksoft ebook library. 2021. 139 p.
48. Beaver A. Oxford Dictionary of Travel and Tourism. Oxford: OUP, 2012. URL: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191733987.001.0001>

49. Fox R. English in tourism: a sociolinguistic perspective. *Tourism and Hospitality Management*. 2008. Vol. 14, No. 1. P. 13–22.

50. Gheorghe1 G., Tudorache P., Nistoreanu P. Gastronomic tourism, a new trend for contemporary tourism? *Cactus Tourism Journal*. Vol. 9. 2014. P. 12–20.

51. Lickorish L., Carson L. Jenkins. *An introduction to tourism* – Oxford: Butterworth-Heinemann, 1997.

52. Medlik S. *Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality* – 3-rd edition. Butterworth-Heinemann, 2003. 350 p.

53. Medlik S. *Dictionary of travel, tourism and hospitality*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2003. 283 p.

54. Swarbrooke J., Horner S. *Business Travel and Tourism* – Oxford: Butterworth-Heinemann, 2001. 315 p.

55. Skibitska O. The Language of Tourism: Translating Terms in Tourist Texts. *Translation Journal*. 2015. Vol. 18, No. 4. URL: <https://translationjournal.net/October-2015/the-language-of-tourism-translating-terms-in-tourist-texts.html>

56. Stoyanova S. R. Terminological System of Tourism in the Aspect of Intercultural Communication Exemplified by the Russian Language. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research: Proceedings of the 5th International Conference on Education, Language, Art and Inter-cultural Communication*. December, 2018. Atlantis Press. Vol. 289. P. 344–349. URL: <https://doi.org/10.2991/icelaic-18.2018.77>

57. Study a language abroad without a broad expenditure / A. Antonova, O. Voznyi, N. Yurko, I. Styfanyshyn. *День студентської науки: зб. тез доп. за результатами щоріч. наук. конф. студентів ЛДУФК*. 2017. С. 181–183. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/9347>

58. The main features of English synonyms in tourism industry (based on the pre-intermediate coursebook *English for International Tourism*) / A. Antonova, A. Zadorozhnya, N. Yurko, U. Protsenko. *День студентської науки: зб. тез . доп. за*

результатами щоріч. наук. конф. студентів ЛДУФК. 2016. С. 103–104. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/6492>

59. Why tourism? The World Tourism Organization UNWTO. URL: <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>

60. Yurko N. A. Abbreviations in tourism industry: the main peculiarities of structural components. Актуальні питання наукових досліджень: матеріали XLIII Міжнар. наук.-практ. конф., Чернівці, 29–30 червня 2016 р. Т. 2. Київ: Лабораторія думки, 2016. С. 9–11.

61. Yurko N. A., Protsenko U. M., Litkevych O. A. The Peculiarities of English Terms Structure in Track and Field. Здоров'я людини у сучасному суспільстві: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 14–16 червня 2012 р. Сімферополь: Кримський інститут бізнесу. С. 124–126.

62. Yurko N. A. Abbreviations in tourism industry: the main peculiarities of structural components. Актуальні питання наукових досліджень: матеріали XLIII Міжнар. наук.-практ. конф., Чернівці, 29–30 червня 2016 р. Т. 2. Київ: Лабораторія думки, 2016. С. 9–11.14.

63. Yurko N. A., Protsenko U. M., Litkevych O. A. The Peculiarities of English Terms Structure in Track and Field. Здоров'я людини у сучасному суспільстві: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 14–16 червня 2012 р. Сімферополь: Кримський інститут бізнесу. С. 124–126.